

sosiolognytt

Utgitt av NORSK SOSIOLOGFORENING 35. årgang

2-2010

Blir det snart aktuelt
å kvotere inn menn
i akademia?

Side 5-12

Debatten om
«Hjernevask»

Side 29-40

Norsk sosiologisk kanon
De fem første tekstene

Side 18-25

BESØK NSF PÅ INTERNETT WWW.SOSIOLOGFORENINGEN.NO

UTGITT AV NORSK SOSIOLOGFORENING (NSF)

Postadresse:

Norsk sosiologforening v/ISF
PB 3233 Elisenberg, NO-0208 Oslo

Telefon: 23 08 61 00

Faks: 23 08 61 01

E-post: nsf@samfunnsforskning.no

Internett: www.sosiologforeningen.no

REDAKSJONEN

Ansvarlig redaktør: Jon Rogstad

Redaksjonsadresse: Jon Rogstad v/
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Postboks 1096 Blindern 0317 OSLO

Redaksjonen: Kristin Buvik, Line Dugstad,
Arnfinn Haagenen Midtboen, Arve Hjel-
seth, Irene Prestøy Lie, Marte Rua, Anders
M. Galaasen og Tone Maia Liodden
Design: Cazawa Design

Tekstombrøking: Fredrik Myhre

Opplag: 1000 stk

EKSTERNE BIDRAGSYTERE

Willy Pedersen, Andreas Hompland,
Cathrine Holst, Jon Ivar Elstad, Torkild
Hovde Lyngstad og Camilla Jordheim
Larsen.

ARBEIDSGUTVALGET

Sekretariatet:

Randi Wærdahl (leder),

randi.wardahl@gmail.com

Fredrik Engelstad (næstleder),

Fredrik.Engelstad@sosgeo.uio.no

Lars-Erik Becken (kasserer),

Leb@proba.samfunnsanalyse.no

Line Dugstad (1. styremedlem),

Line.Dugstad@samfunnsforskning.no

Johan Fredrik Rye (2. styremedlem),

johan.fredrik.rye@svt.ntnu.no

Are Skeie Hermansen (sekretær),

are.sherman@gmail.com

Forsidefoto: Jon Rogstad

Frist neste nummer: 10. august 2010

Bidrag til Sosiolognytt leveres
elektronisk (Word) pr e-post til
sosiolognytt@sosiologi.uio.no

REDAKTØRENS SPALTE JON ROGSTAD

Når kruttøyken har lagt seg

Når folk ikke lenger spør om Harald Eia hadde en agenda med serien «Hjernevask», og heller ikke påpeker det selvfølgelig i at et underholdningsprogram både er manipulert og maniert, er det tid for ettertanke.

Hvorfor er tematikken som ble tatt opp så brennbar? Og hva kan vi alle lære når kruttøyken har lagt seg? Minst tre forhold som er verdt en kommentar.

For det første at det er mange, også blant dem som man kanskje trodde var allierte, som tilsynelatende bærer på en aggresjon overfor (deler av) samfunnsforskningen, som de nå fikk en anledning til å slippe ut. Det er tydeligvis flere sosiologer enn Harald Eia som føler seg lurt. Deres og andres innvendinger utfordrer selsagt fagets legitimitet, men det er likevel ikke deres budskap, men en avvisning av at andre perspektiver er interessante, som er den største trusselen. La oss ønske flere ulike perspektiver på menneskers gjøren og laden velkommen.

For det andre har debatten om «Hjernevask» avdekket en mangel på kollegialitet i enkelte samfunnsvitenskapelige miljøer. Når det stormet som verst rundt folk som Jørgen Lorentzen, Cathrine Elgeland og Agnes Bolso, er det ikke bare et spørsmål om hva de egentlig mener, men hvorfor de i så stor grad ble stående alene. Klipping eller ikke, strengt talt er ikke de uttalelsene de ble representert med i programmet egnet til å overraske. Mer forbausende var det at de i stor grad ble overlatt til seg selv når ståstedet skulle forsvares. Hva forteller dette om dagens ledere i forskningen og ikke minst om samfunnsforskeres fellesskap mer generelt? Her er det mye stoff som bør interessere komiteen som for tiden evaluerer norsk sosiologi.

Et tredje moment er knyttet til behovet for en problematisering av den politiserte samfunnsforskningen. Det vil si forskere som gjør sitt faglige tema til et politisk prosjekt, som i praksis innebærer at de bruker vitenskapelige argumenter for å underbygge egne verdibaserte standpunkter. Problemet oppstår ikke fordi samfunnsforskere har egne oppfatninger, men når deres politiske ståsted leder til selektive valg av argumenter, slik at de underbygger deres oppfatning. Kort sagt, deres politiske prosjekt gjøres til et premiss for forskningen, i stedet for at politiske implika-

sjoner er en potensiell implikasjon. I praksis leder dette gjerne til en form for glidefukt mellom "er" og "bør". Så kan man spørre om det ikke alltid vil være nær kobling mellom fag og politikk. Senere i bladet kan du lese om vår nye questbackundersøkelse, som viser at dagens sosiologer har svært ulikt syn på nettopp dette spørsmålet.

I lys av debattene om hva sosiologien er og bør være, kan det synes paradoksalt at vi nettopp i dette nummeret av *Sosiolognytt* slipper de første fem tekstene som kanonutvalget har besluttet at er en del av den sosiologiske kanon. Dette er tekster som har vært med å konstituere den sosiologien vi kjenner i dag. Redaksjonen er takknemmelig for det store arbeidet komiteen har gjort, og håper resultatet vil skape engasjement, debatt og inspirasjon. I den anledning er det ekstra gledelig at Nils Christies arbeid, *Fangevoktere i konsentrasjonsleire*, utgis på nytt i anledning av kanoniseringen. Den og de fire andre arbeider er behørig presentert lenger ute i bladet.

«Hjernevask» er selvsagt også bredt dekket i dette nummeret av *Sosiolognytt*. Både kritikere og forsvarene skriver og nyanserer egne argumenter og andres metoder. I tillegg tar vi opp kvinnifisering av akademien, mens portrettet er av en dame med mye makt og sikker sans for rettferdighet, Sunniva Ørstavik, som er det nye Likestillings- og diskrimineringsombudet.

God lesing!

jon.rogstad@gmail.com

INNHOOLD SOSIOLOGNYTT 2/10

- 2 Redaktørens spalte
- 4 Lederens spalte
- 5 Akademisk kjønnskifte
- 10 Forskning og familieidyll
- 13 Meneombudet
- 18 Norske sosiologisk kanon
- de konstituerende tekstene
- 27 Endring i teorien, men ikke i praksis
- 29 Kategoriene
- 31 Tvingingsforskning:
Magic bullit eller bare bullshit?
- 35 Tre sosiologiske hurra for genetikk!
- 37 Avrunding
- 38 Harald Eia kommer sosiologene i møte
- 39 Etter «Hjernevask»
- 43 Norsk sosiologforening har nesten
1000 medlemmer – men ingen å miste

NORSK SOSIOLOGFORENING LOKALLAG

Østlandet:

Christine Viland (leder),

cvi@geelmuyden-kiese.com

Vestlandet:

Synnøve Økland Jahnsen (leder),

synnove.jahnsen@skok.uib.no

Trøndelag:

Ingeborg Grønning (leder),

ingeborg.grønning@svt.ntnu.no

Tromsø:

Knut Teppan Vik (leder),

knut.teppan.vik@uit.no

Sarlandet:

Hans Petter Sand (leder),

hans.p.sand@hia.no

Bodø:

Randi Karin Sivertsen (leder),

rk.s@live.no

Finn mer informasjon om lokallagene på:

www.sosiologforeningen.no

"I feel the earth move under my feet, I feel the sky tumbling down..." Carol King synger i bakgrunnen og jeg tenker at det er et ganske passende akkompagnement for året så langt. Vi skriver 15. april og året har allerede budt på flere rystelser. Jeg nevner bare noen.

12. januar 2010. Jordskjelvet på Haiti setter en hel verden i beredskap. 230.000 antatt døde, 300.000 skadede og over en million hjemløse. Det var vanskelig å få fram hjelpesendinger når flyplassen og havna var sammenrast. Ville ikke vi kunne fått nødhjelp gjennom Sverige hvis Norge skulle begynne å smuldre i vest?

3. mars 2010. NRK har premiere på serien «Hjernevask» med sosiologen Harald Eia i hovedrollen som vitenskapelig mesterdetektiv. Ikke så mange falne, men mange opplever seg såret.

21. mars 2010. Vulkanen ved isbreen Eyjafjallajökull våknet til liv, og lagde en 500 meter lang flenge i isen. Flere hundre mennesker evakueres. Det er 187 år siden sist denne vulkanen var aktiv, og islendingene får anledning til å vise sin sanne speiderånd om alltid å være beredt.

14. april 2010. Jordskjelv i Qinghai provinsen i Kina. 760 døde, 243 savnede og over 100.000 hjemløse. En hel hær av soldater kom raskt til for å hjelpe fra sin ordinære utplassering i naboproinsen Tibet. Så kom de til nytte da, soldatene i Tibet.

15. April 2010. Nyheten om at ytterligere døde er funnet og enda flere er livstruende skadet i Kina, drukner i en askesky fra vulkanutbruddet på Island, som rammer flytrafikken i hele Norge, og hele Nord-Europa for dagen er omme. NRK Østlandssendingen melder om mange ulike "tragiske skjebner" fra Gardermoen flyplass. På Island har breen sluppet vannet ut i voldsomme masser. Noen måtte løpe veldig fort, men det er fortsatt ingen som må sove ute.

Det er ingen nyhet at naturkatastrofer rammer de fattigste hardest. Det kommer heller

ikke som en overraskelse at en skarp humorist kan terge på seg bade gråstein og edelstener. Men hvis man først skal begynne å diskutere arv og miljø på sosiologisk vis, så er vel de menneskelige konsekvensene i de fleste av eksemplene over en effekt av miljø? Det rammer ulikt. Arv rammer også ulikt. Noen arver for eksempel en leilighet på Frogner i Oslo. Det er et godt utgangspunkt for å bli rik og frisk.

I 2010 er jeg takknemlig for at jeg bor i et land på god avstand fra kontinentalplatene, med ressurser nok til at vi kan forlyste oss med å diskutere til dels underlige problemstillinger. Når tenåringssønnen min stikker hodet inn i stua og spør: "Du! Hvis Dovre faller, slutter Grunnloven å gjelde da?", kan jeg med moderlig vitenskapelig overbevisning slå fast at "Dovre faller ikke! Grunnloven gjelder for evig og alltid". "Men hva om Dovre falt?" Hangen til hypotetiske spørsmål har han arvet fra sin mor. Det, og pollenallergi, som visstnok ikke er genetisk, men et resultat av at vi har delt kretsløp i 9 måneder – altså mer et miljøspørsmål igjen. Det er ikke helt enkelt dette med arv og miljø. Gener er enda vanskeligere å forstå for en som aldri har satt sin fot i et laboratorium. Jeg har også til gode å treffe et sannhetsvitne på at det faktisk var mennene som jaktet og kvinnene som lagde mat i steinalderen. Hvordan kan vi være så sikre på det? Og ville Norge fått nødhjelp gjennom Sverige hvis Dovre falt og vestkysten smuldret ut i havet?

randi.wardahl@sosiologi.uio.no

NORSK SOSIOLOGFORENING
www.sosiologforeningen.no

Akademisk kjønnskifte

Av: Tone Maia Liodden

69 % av studentene som ble tatt opp i sosiologi i 2009, var kvinner. Blir det snart aktuelt å kvotere inn menn?

På 1970-tallet var færre enn færre enn 30 % av studentene i høyere utdanning kvinner. I dag er situasjonen snudd på hodet: Kvinner utgjør mer enn 60 % av studentene ved universitetene og høyskolene i Norge.

– Økningen av kvinnelige studenter er definitivt ikke et problem, sa Forsknings- og høyere utdanningsminister Tora Aasland nylig til *Dagsavisen*. – Dette er ikke noe vi ønsker å gjøre noe med.

Aasland og andre har vært mest opptatt av å øke kvinneandelen i de akademiske toppstillingene, som fremdeles domineres av menn. Jo høyere opp i hierarkiet man kommer, jo færre kvinner. For litt over 25 år siden, var kun 4,6 % av norske professorer kvinner. I dag er 19 % av professorene ved universiteter og høyskoler kvinner. Universitetet i Oslo ligger best an av universitetene, med rundt 25 % kvinnelige professorer.

Hvilke likestillingsutfordringer står man overfor i norsk sosiologi? Er det et problem at det er såpass mange kvinner på faget – eller ligger utfordringen fremdeles i å legge til rette for at kvinner har like muligheter til å avansere som menn?

I disse hjernevasktider er det kanskje ufinnt å spørre sosiologer om noe som dreier seg om kjønn. Det er muligens årsaken til at det var vanskelig å få mannlige sosiologer i snakk om temaet. Som leseren vil se, er det manglende kjønnsbalanse i en artikkel som dreier seg om nettopp dét.

Karin Widerberg leder ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved UiO.

Jentefag

Kanskje er ikke kvinneandelen på sosiologi noe å miste nattesøvnen over. Noen er likevel bekymret. Under studietida uttalte en mannlig sosiolog i en uformell samtale at han var redd for at sosiologiens storhetstid var over fordi det har blitt så mange kvinner på faget. Satt på spissen kan det føre til at sosiologien kommer til å

«Man kan ikke gå ut ifra at de sosiologene som utdannes i dag, er interessert i tradisjonelt kjønnsstypiske temaer. Det er et empirisk spørsmål.»

Karin Widerberg

dreie seg om temaer som innvandrerkvinner med dysleksi. Altså kvalitative temaer som ikke holder i hevd den sosiologiske tradisjonen med fokus på teori og store samfunns-

spørsmål.

Det er en myte at kvinnene på instituttet først og fremst bruker kvalitativ metode, mens mennene arbeider kvantitativt, mener leder ved ▶

Kvinner i akademia

Universitetet i Oslo 2009

Kvinnelige studenter, bachelor: 61 %
Kvinnelige mastergradsstudenter: 62 %
Kvinnelige stipendiater: 56 %
Kvinnelige professorer: 25 %

Sosiologi ved UiO 2009

Kvinnelige studenter, bachelor: 69 %
Kvinnelige mastergradsstudenter: 67 %
Kvinnelige stipendiater (totalt antall doktorgradsavtaler*): 58 %
Kvinnelige professorer (inkludert samfunnsgeografi): 45,5 %

Statsvitenskap ved UiO 2009

Kvinnelige studenter, bachelor: 55 %
Kvinnelige mastergradsstudenter: 54 %
Kvinnelige stipendiater (totalt antall doktorgradsavtaler*): 56 %
Kvinnelige professorer: 14,6 %

Psykologi ved UiO 2009

Kvinnelige studenter, bachelor: 81 %
Kvinnelige studenter, profesjon: 75 %
Kvinnelige stipendiater (totalt antall doktorgradsavtaler*): 69 %
Kvinnelige professorer: 21,6 %

Kilde: Database for statistikk om høyere utdanning/Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

*Inkluderer også eksternt finansierte doktorgrader. Prosentandelen er noe lavere når kun stipendiater som er ansatt ved instituttene er inkludert.

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo, Karin Widerberg.

– Man kan heller ikke gå ut ifra at de sosiologene som utdannes i dag, er interessert i tradisjonelt kjønntypiske temaer. Det er et empirisk spørsmål som det hadde vært spennende å

studere. Det som er sikkert, er at studentene underveis i studiet møter både kvinnelige og mannlige forelesere som jobber med hele bredden i faget, sier hun.

Widerberg påpeker at da kvinnene kom inn i sosiologien, bidro de til å sette fokus på nye temaer som tidligere hadde vært lite synlige.

– Ett eksempel var diskusjonen rundt omsorgsbegrepet: Hva det var og hvordan det var koblet til andre typer arbeid. Over tid endrer det seg. Nå jobber kvinnelige sosiologer på alle mulige felt, og ikke bare med kjønnsforskning eller "typiske" kvinnetemaer, sier Widerberg.

Heidi Nicolaisen, stipendiat i arbeidssosiologi, tror heller ikke at man kan gå ut ifra at kvinner og menn har ulike faglige interesser.

– Sosiologien har alltid vært orientert mot sosial ulikhet. Det tror jeg er et tema som interesserer både kvinner og menn. Jeg vet ikke om kvinner velger andre metoder eller forskningsspørsmål enn menn. Jeg har hørt snakk i gangene om at sosiologi er et jentefag. Det er kanskje litt diskusjon om dette, men jeg tror ikke det er noe folk oppfatter som spesielt problematisk.

Ledelsen ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet på Blindern ser imidlertid kvinnedomnans som en likestillingsutfordring.

– Ja, det ser vi som et problem. Kvinner og menn gjør seg gjerne litt ulike erfaringer, og bringer på den måten inn ulike perspektiver på fagene. UiO ønsker mest mulig kjønnsbalanse. Det gjelder både den ene og den andre veien. På fag hvor kvinneandelen ligger på 70–80 % ønsker vi å teste ut rekrutteringstiltak for å få inn flere menn. Men så vidt jeg forstår, har vi ikke mulighet til å kvotere inn mannlige studenter, sier Gudleik Grimstad, fakultetsdirektør ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet.

Lavstatusyrke

Studier viser at det er en fordel for miljøet på en arbeidsplass at det er en god kjønnsbalanse, påpeker Widerberg. Majoritet av ett kjønn på et studium kan også bidra til kjønnssegregering

Foto: Lars Mør

Gudleik Grimstad er fakultetsdirektør ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet, UiO

på arbeidsmarkedet, slik som for eksempel i omsorgssektoren, hvor både utdanning og arbeidsplasser domineres av kvinner. Widerberg tror likevel ikke at overvekt av kvinner på sosiologi bidrar til kjønnssegregering i arbeidsmarkedet, fordi sosiologer går inn i så mange ulike virksomheter.

– På medisin har jeg hørt at en del er bekymra for at status og lønn skal gå ned fordi det har blitt så mange kvinner på faget. Men i motsetning til medisin har jo aldri sosiologer hatt spesielt høy lønn eller status, så fallhøyden er ikke helt den samme, sier Nicolaisen.

Det har alltid vært en antagelse om at når kvinner rykker inn i felt, så synker statusen der. Men det er ingen lovmessighet i det, mener Hanne Haavind, professor i psykologi ved UiO. Kjønn er ett av hennes forskningsfelt. Haavind var prodekan ved Det samfunnsvitenskapelige

«Når et institutt kommer med sitt tredje eller fjerde forslag om en mann til en professor II-stilling, ber vi dem om å tenke seg om»

Gudleik Grimstad

fakultetet i Oslo fra 2005–2008. I perioden deltok hun aktivt i arbeidet med å øke likestillingen ved fakultetet.

– Kvinner totale andel innen de ulike samfunnsfagene er nå så stor, at selv om et fag blir kvinnedomnert, tror jeg neppe på faget raser nedover i status av den grunn., mener hun.

Kvinner forsvinner

Kvinnedomnans på lavere nivå til tross: Det er fremdeles et problem fra et likestillingsperspektiv at så få kvinner velger en karriere innenfor akademia.

– Vi må skille mellom dem som tar utdanning for å få seg en jobb, for eksempel i offentlig sektor, og dem som tar utdanning fram mot forskning, forteller Linda Rustad, sekretær for Komité for integreringstiltak – Kvinner i forskning, i et intervju i *Kilden*. Hun mener at kvinnedomnans på studentnivå ikke er noen garanti for at fagene blir kvinnedomnerte i framtiden. Rekruttering av kvinner til høye vitenskapelige stillinger vil gå svært sakte dersom man ikke tar konkrete grep, mener Rustad.

Haavind talte i 2005 opp ansettelses ved psykologisk institutt som professor eller førsteamanuensis fra 1998. Det hadde blitt ansatt 17 menn og tre kvinner i perioden, til tross for at kvinner sto for majoriteten av doktorgradene.

– Ansettelsesprosessene har en slående og ubehagelig tendens til å reproducere et mønster som favoriserer menn, sier Haavind i et intervju for Kvinner i forskning.

Hvordan står det til i sosiologifaget?

Likestilte sosiologer

I motsetning til fag som statsvitenskap og psy-

¹ Tellene på stipendiater inkluderer også eksternt finansierte doktorgrader. Prosentandelen er noe lavere når kun stipendiater som er ansatt ved instituttene er inkludert. På psykologi var for eksempel andel kvinnelige stipendiater i 2009 34,3 % ved selve instituttet. I sosiologi (hvor tellene her inkluderer samfunnsgeografi) var tallet 49,4 %. ² Blant sosiologene ved instituttet alene er det 9 mannlige og 8 kvinnelige professorer per i dag (ikke inkludert professor II og professor emeritus).

Hanne Haavind professor i psykologi ved UiO.

kologi, kan sosiologi skilte med gode likestillingsresultater, også på høyere nivå. I 2009 var 58 % av stipendiatene i sosiologi i Oslo kvinner. På instituttet som helhet (inkludert samfunnsgeografi) var samme år 45,5 % av professorene kvinner.

På statsvitenskap er det til sammenligning 56 % kvinnelige stipendiater, men bare 14,6 % kvinnelige professorer. På

psykologi er tilsvarende tall 69 % og 21,6 %.

Det er imidlertid bare de siste par årene at prosentandelen blant kvinnelige professorer på Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi har vært så høy. I 1992 var kvinneandelen blant professorer bare på 20 %.

– Vi har åpne utlysninger, hvor kvalitet er hovedfokus. Det har ikke vært behov for noen strukturelle grep, slik som for eksempel kvotering. Halvparten av de fast ansatte professorene på sosiologi er kvinner. Det er et veldig fint miljø på instituttet vårt. Begge kjønnene bidrar til det, sier instituttleder Karin Widerberg.

En kvinne for hver mann

Ett dilemma oppstår imidlertid ved ansettelsen av sosiologer i professor II-stillinger ved instituttet. Disse er deltidsstillinger som brukes for å hente inn personer som har særskilt kompetanse på et tema eller felt. Vedkommende må ha professorkompetanse. Fordi det er mange mannlige ansatte i disse stillingene, har ledelsen på fakultetet bestemt at man skal ansette en kvinne for hver mann som får en slik stilling.

– Jeg synes det er et godt prinsipp, men i praksis er det noen ganger problematisk. Deresom vi ikke får tak i kvinner med den ekspertisen vi har behov for, bør det være rom for å ansette en mann. Om få år kommer dette imidlertid ikke lenger til å være noe problem, fordi det kommer til å være mange høyt kvalifiserte kvinner til slike stillinger, sier Widerberg.

Da tiltaket kom på bordet, var det 20 personer i professor II-stillinger ved SV-fakultetet. Kun to av dem var kvinner.

– Det er ikke noe absolutt i formuleringen av tiltaket, men ønsket er at instituttene skal bestrebe seg på å ansette kvinner, sier fakultetsdirektør Gudleik Grimstad. – Når et institutt kommer med sitt tredje eller fjerde forslag om en mann til en professor II-stilling, ber vi dem om å tenke seg om. Ofte viser det seg at det finnes kvinner der ute som er godt kvalifiserte.

Og hvis man ikke finner en kvinne som er godt kvalifisert?

– Hvis du alltid presenterer det som argumentet, kan du fortsette å ansette menn fra nå av og inn i evigheten, sier han.

Gode vilkår

Gode likestillingsresultater, også på professornivå, tyder tross alt på at den sosiologiske habitusen legger til rette for kvinnelige og mannlige forskere. Ansettelsesprosessene kan ha betydning, mener Haavind. Her kan det være at ledelsen på sosiologi har gjort en god jobb.

– De er flinke til å lyse ut stillinger bredt og

BINDESTREKSMYSTERIET ER LØST!

Redaksjonen har etter lang og intens undersøkelse kommet til bunns i mysteriet med den feilplasserte bindestreken i tidligere utgaver av *Sosiolognytt* (tidligere *Sosiolog-nytt*). Da Likestillings- og diskrimineringsombud Sunniva Ørstavik satt i redaksjonen, syntes de det var morsomt med en språkfeil og at alle betvilte deres staveegenskaper. Ørstavik sier: "Tiden i redaksjonen var en morsom periode og vi lo mye. Men nå har sosiologene sluttet å lo". Redaksjonen tar kommentaren til etterretning.

HURRA HURRA HURRA!

Mange sentrale institusjoner med tung sosiologidominans fyller runde år i år: Institutt for samfunnsforskning fyller 60 år og det samme gjør Institutt for sosiologi (nå Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi) ved Universitetet i Oslo, mens Tidsskrift for samfunnsforskning fyller 50. Sosiolognytt gratulerer så mye og lover å komme tilbake med hyllest i neste nummer.

får mange kvalifiserte søkere. Mitt inntrykk er de legger vel så mye vekt på kvalitet som kvantitet når de velger ut de beste. Det dreier seg ikke bare om antall artikler, men om hva slags resultater forskerne kan vise til og hvilken faglig betydning de har fått, mener hun.

Utover dette, er Haavind usikker på hva som kan være årsaken til at tallene er såpass mye bedre på sosiologi enn på en del andre samfunnsvitenskapelige fag.

– Her må jeg gjette. Men jeg tror det spiller en rolle at sosiologi er et lite hierarkisk fag. Alle spesialiseringsområdene danner en relativt flat struktur, både mikro- og makroanalyser er teoretisk utviklet og empirisk belagt. Det er ikke slik at bare noen få temaer har status innenfor faget. Det blir god plass til flere faglige uttrykksformer, og kanskje bidrar dette til den høye andelen kvinner i vitenskapelige stillinger.

Hypotesen er altså at det i sosiologifaget er større likestilling i status mellom temaer som tradisjonelt sett har blitt knyttet til faginteresser hos kvinner og menn. Muligens kan dette oppmuntre kvinner til å forfølge en akademisk karriere, mener Haavind.

– Allerede klassiske tenkere i norsk sosiologi var opptatt av likestilling i den forstand at de satte fokus på sosiale avvik og underprivilegerte grupper samfunnet. Seinere kom det en rekke kvinner som var opptatt av familiesosiologi. Studier av intimitet og nære relasjoner har fått

en naturlig plass i faget, sier hun.

Widerberg peker også på at forskning på kjønn og likestilling har røtter i sosiologien.

– Jeg tror at det har hatt en positiv innflytelse på kulturen ved instituttet. Likestilling er en del av tankesettet. Flere av de mannlige stipendiatene har barn. Jeg har inntrykk av at de tar sin del av omsorgsarbeidet. De henter barna i barnehagen, og de sitter ikke på kontoret til langt på natt. Dermed blir ikke de kvinnelige sosiologene avvikere selv om de bruker tid på familien i tillegg til jobben.

toneliadden@gmail.com

Forskning og familieidyll

Av: Tone Maia Liødren

Internasjonalt er forskeren enten en mann med hjemmевærende kone, eller en kvinne uten familie.

Det mente en av professorene Elisabet Rogg intervjuet i sin studie om kjønnsnærhet og likestilling i akademien. Mye tyder på at kjønnsforskjellene i akademien – som i arbeidslivet generelt – oppstår når det kommer barn inn i bildet. Vitenskapelig ansatte jobber i gjennomsnitt 12 timer overtid hver uke, viser en ny rapport fra NIFU STEP. Lar forskerkarrieren seg forene med familieidyll?

Akademisk frihet

I den foregående artikkelen om likestilling på sosiologi, sier Karin Widerberg at hun har inntrykk av at det er en god kultur på instituttet for å kombinere karriere og omsorgsansvar, spesielt blant de unge. Atle Wehn Hegnes, stipendiat ved instituttet, lever opp til Widerbergs beskrivelse. Han leverer to barn i barnehage og henter ett barn på skolen hver dag.

- Hvordan er det å kombinere forskerkarrieren med familieliv?

- Selv om det til tider er slitsomt, har det stort sett vært veldig positivt. Det er nok blant annet avhengig av hva slags stipendiatstilling man har. En del stipendiater har mange skiftende forpliktelser i tillegg til selve avhandlingsarbeidet. Dette er kanskje noe mer utbredt i instituttsektoren, hvor slike tidstyver kan gjøre det vanskelig å fokusere på eget prosjekt. For min del gir stipendiattilværelsen en fleksibel hverdag, sier Wehn Hegnes.

Heidi Nicolaisen er stipendiat i arbeidssosi-

Atle Wehn Hegnes er stipendiat ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved UiO

ologi og har to barn. Nicolaisen forsker blant annet på koblingen mellom familie og hjem. Dersom partneren har en jobb med stort arbeidspress, kan fleksibiliteten i en stipendiatstilling også ha noen problematiske sider, mener Nicolaisen.

- Det kan føre til at du stiller svakere i forhandlinger på hjemmebane, spesielt om partneren din har en hverdag som er tapetsert med møter og tidsfrister. Den som har størst frihet, ender lett opp med å ta hovedansvaret for å følge poden i barnehagen eller til tannlegen. Selv om man er bevisst på at begge skal få like muligheter til å følge opp sin karriere, kan det lett bli til at den som har mest fleksibelt arbeid, tar en større del av ansvaret på hjemmebane, sier hun.

Hanne Haavind, professor i psykologi og tidligere prodekan ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Oslo, mener at fleksibiliteten kan slå begge veier med tanke på kvinners karrierevalg.

«Det kan være en ulempe å være kvinne»

Hanne Haavind

- Universitetet er en arbeidsplass hvor tidsbruken kan være fleksibel. Det kan gi gode lønninger, men det kan også føre til en uformell norm om at man må være til stede på jobben fra tidlig til seint. Da trekker kvinnene seg ut av forskningsmiljøet, og søker til stillinger som er mer faste, gir mer anerkjennelse, og bedre regulering av arbeidstid, mener Haavind.

Gifter seg ulikt

Nicolaisen mener at konsekvensen av å få barn for kvinner og menn i akademien blant annet avhenger av hva partneren jobber med. Ekteskapsmønstre viser noen interessante kjønnsforskjeller.

- Kvinner gifter seg ofte med menn som har høyere utdanning enn dem selv, mens det motsatte er tilfelle for de fleste menn. Det kan gjøre at flere kvinnelige enn mannlige forskere har en partner som har lang utdanning og satser på karrieren. Dermed kan man tenke seg at kvinnelige forskere oftere kommer i en situasjon hvor de kommer i klemme mellom omsorgsansvar og karriere.

Ekteskapsprofil kan også ha en effekt på publiseringshyppighet. I sin masteroppgave om publiseringsskater og kjønn i Australia og Norge, fant Steven Bentley at kvinner som er gift med menn med universitetsutdanning generelt er mer produktive enn ugifte kvinner, mens kvinner som er gift med menn uten universitetsutdanning, publiserer mindre. Gifte menn er mer produktive enn ugifte. En av forklaringene kan imidlertid være knyttet til alder: Eldre akademikere er ofte mer produktive enn yngre, og har også høyere sannsynlighet for å være gift.

Publiserer mindre enn menn

At menn i gjennomsnitt publiserer mer enn kvinner, skyldes til dels at kvinner har avbrudd i karrieren på grunn av fødsel og omsorg for

«Kvinner gifter seg ofte med menn som har høyere utdanning enn dem selv, mens det motsatte er tilfelle for de fleste menn»

Heidi Nicolaisen

Heidi Nicolaisen er stipendiat og forsker ved Fafo.

barn, ifølge en NIFU STEP-rapport fra 2004. Det er små forskjeller i publisering mellom kvinner og menn med barn over 10 år.

- Kvinnelige forskere som får barn vil som regel ha et lengre avbrekk fra jobben enn en

mannlig forsker i samme situasjon. Graviditet og lange fødselspermisjoner gjør at en kvinnelig forsker ofte kan vise til færre publikasjoner enn sin jevnaldrende mannlige kollega. På sikt påvirker det også mulighetene for å avansere, sier Nicolaisen.

Utfordringen gjelder for arbeidslivet generelt, mener Nicolaisen. Hun tror det ville vært nyttig å dele fødselspermisjonen i to, og øremerke den ene halvdel til menn. Da ville arbeidsgivere ha som utgangspunkt at kvinner og menn er mer likeverdige arbeidstakere, samtidig som menn ville få mulighet til å delta mer på hjemmebane.

Uklar effekt

Hanne Haavind er mer skeptisk til at kjønns-

NORDISK KONFERANSE I OSLO I 2011

Nordisk Sosiologforbund arrangerer hvert annet år Nordisk sosiologkongress. Neste kongress holdes i Oslo 4.-7. august 2011 og temaet er Power and Participation. 1. september 2010 skal det etter planen åpnes for å melde seg på med et paper. I komiteen som jobber med kongressen sitter Fredrik Engelstad, Randi Wærdal, Ivar Frønes, Torkild Lyngstad, Guro Ødegård, Marit Unstad og Gunn E. Birke-lund. Vi ønsker komiteen lykke til med arbeidet og gløder oss til konferanse!

PRISDRYSS

Sosiolog Sveinung Sandberg er tildelt Meltzerprisen for yngre forskere, for sin forskning i gatebaserte rusmiljøer. Torkild Hovde Lyngstad er kåret til årets demograf av Norsk demografisk forening, for at han til tross for sin unge alder har evnet å fremme og videreutvikle demografifaget. *Sosiolognytt* gratulerer!

forskjellene i academia oppstår når barn kommer inn i bildet.

– Det er ikke riktig, i alle fall ikke i vårt land. Det kan være en ulempe å være kvinne, men det er ikke en ulempe å være kvinne med barn i forskningsverdenen. Noen studier viser for eksempel at kvinner med barn publiserer mer enn kvinner uten barn.

– Hva kan være årsaken til det?

– En hypotese er at kvinner med barn er mer strukturerter, for de kan ikke sitte på jobb hele dagen. De klarer å skille mellom jobb og fritid slik at de er hundre prosent fokuserte når de er på jobb, sier Haavind.

Forskning på hvilken effekt barn har på produktivitet blant akademikere er sprikende. Generelt ser det imidlertid ut til at barn senker produktiviteten noe, spesielt hos kvinner. Effekten er blant annet avhengig av fagområde og alder på barna. Noen studier viser at det å ha barn øker sannsynligheten for menn for å få fast ansettelse ved et universitet, mens det motsatte er tilfelle for kvinner.

Haavind peker på at man bør være aktsom når man blir servert forskningsresultater som viser at kvinnelige akademikere publiserer mindre enn mannlige, spesielt om man ikke har korrigert for stillingsnivå. Det kan bli en sammenlikning der majoriteten av kvinnene er på stipendiatnivå – hvor publikasjonsnivået er lavt – mens majoriteten av mennene er professorer.

Nordisk privilegium

Uavhengig av kjønn er stipendiater i Norden privilegerte, mener Nicolaisen. Stipendiater har gode arbeidsvilkår og lønn, i tillegg til gode velferdsordninger og et velutbygd barnehagetilbud. Hun forteller om et doktorgradskurs hvor det var deltakere fra flere europeiske land.

– Det var en sjelsettende erfaring. Vi som kom fra Norden, hadde familie eller planla å få barn. Stipendiatene fra andre land gjorde ikke det. For dem var en forskerkarriere mer eller mindre uforenelig med å ha familie. Nordiske stipendiater har unik mulighet til å kombinere forskning med familie, sier Nicolaisen.

toneliadden@gmail.com

PORTRETT

Meneombudet

Av: Arnfinn Haagensen Midtboen

Hun gikk fra sabbatår med barnepass og bollebaking ved Lista fyr, til en tre måneders prosess med intelligens- og personlighetstester for å få jobben som medieeksponert Likestillings- og diskrimineringsombud. Sunniva Ørstavik har fått drømmejobben – eller?

Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) har fått nye lokaler. Det fikk undertegnede erfare da han stod utenfor Grensen 5-7 fem minutter før intervjuet med Sunniva Ørstavik skulle begynne, mens erkjennelsen av at LDO ikke lenger ligger i den ærverdige Sontungården i Oslo sentrum, sakte seg inn. Det endte med en hasardiøs løpetur til Mariboes

FAKTA

Sunniva Ørstavik (f. 1967)

er utdannet sosiolog. Hun har arbeidet i Sosial- og helsedepartementet, var generalsekretær i Rådet for psykisk helse i årene 2005-2009, og har fra 1. januar 2010 vært Norges Likestillings- og diskrimineringsombud.

gate 13, der ombudet har kunnet nyte nye, lyse kontorer siden høsten 2009.

Heldigvis ble det ikke kastet et dårlig lys over redaksjonen denne gangen heller. Ørstavik er en travel kvinne og kom direkte fra et annet intervju, noen minutter for sent. Hun har dessuten stor raushet med *Sosiolognytt* etter selv å ha sittet i redaksjonen, den gangen man var opptatt av at artiklene skulle være spredd over det ganske land og bekymret for at medlemsbladet skulle bli altfor Oslo-sentrert. Eller vent. Noen

ting forandrer seg visst ikke over natten.

Men vi er ikke kommet hit for nostalgisk minring. Fra 1. januar 2010 har Sunniva Ørstavik vært Likestillings- og diskrimineringsombud, og er dermed ansvarlig for å bekjempe diskriminering og fremme likestilling uavhengig av kjønn, etnisitet, funksjonsevne, språk, religion, seksuell orientering og alder i det norske samfunnet. Jobben sikrer norsk sosiologi en stemme i media lenge etter at støvet fra «Hjernevask» har lagt seg, og temaene ombudet er opptatt av – fra kvotering av kvinner til hijab i politiet – er som Eias program egnet til debatt i norsk offentlighet.

Møtet med forskningen

Det var imidlertid ikke gitt at Ørstavik skulle ende opp som ombud, eller for den saks skyld som generalsekretær i Rådet for psykisk helse, en stilling hun hadde fra 2005 til 2009. Etter å ha fullført hovedfag i sosiologi startet hun i en undervisningsstilling ved Høyskolen i Oslo, deretter arbeidet hun som forskningsassistent ved Universitetet i Oslo og fra 1995 ble hun stipendiat ved INAS (nå NOVA) med Dag Album som veileder. Dette må kalles en klassisk start på en forskerkarriere, og det er liten tvil om at Ørstavik, som kommer fra en akademikerfamilie der et doktorgradsstipend er normen snarere enn unntaket, hadde de beste forutsetninger for å stå løpet ut. Så hva var det som skjedde?

Møtet med INAS levde ikke opp til de romantiske drømmene om forskningsmiljøets foretreffelighet. – Det første som møtte meg var en dosering om hvilke vitenskapelige tidsskrifter som var meritterende, og hvilke som ikke var det. Hva var dette? Forskningen skulle jo være spennende!

Etter ett år som stipendiat var det slutt. Ørstavik trekker frem to grunner til at hun valgte å kaste inn årene, til forskermiljøets store forbauselse: – Den første grunnen er at forskningsverdenen er litt ensom og trist. Jeg hadde

sett for meg en gjeng som jobbet sammen, at intellektet skulle vokse ved fellesskapsarbeid og at man skulle finne ut de mest fantastiske ting. Men sånn var det ikke. Forskningsverdenen er en smålåten verden, uten kultur for deling, mens jeg er utpreget sosial og tenker best sammen med folk. Den andre grunnen er simpelthen at jeg ikke var nysgjerrig nok. Forskning krever at man er grunnleggende nysgjerrig, og det var jeg ikke lenger, ikke nok, sier hun.

Etter mange år i arbeidslivet, tenker Ørstavik i blant på en mulig retur til forskningen. Nysgjerrigheten er tilbake, problemstillingene er mange – og det sosiologiske blikket for de uskreivne reglene er intakt. – Hver gang jeg er inne på dette, tenker jeg at jeg kunne blitt en ny Dag Album. Men så slår jeg det raskt fra meg igjen. Jeg kan aldri bli en ny Dag Album, sier Ørstavik.

Fra forskning til byråkrati - og andre oppgaver

Fra INAS gikk ferden videre til Sosial- og helsedepartementet, der Ørstavik jobbet i sekretariatet for modernisering og effektivisering av det offentlige helsevesenet – med fokus på pasientmedvirkning. Tematikken var helt i tråd med hovedfagsoppgaven og hennes faglige interessefelt, og tiden i departementet beskrives med stort engasjement. – Det var fantastisk. Jeg jobbet med nye saker hele tida, holdt møter, skrev taler. Jeg kunne blitt en veldig god byråkrat, sier Ørstavik.

Men et liv i byråkratiet ville ikke skjebnen tillate: I departementet hadde Ørstavik en avdelingsjef som skulle bli hennes fremtidige (og nåværende) ektemann, og det ble etter hvert åpenbart at relasjonen var for tett, og at hun måtte se seg om etter noe annet. Man kan jo bli fristet til å undre seg over lettfatteligheten en likestillingsorientert kvinne legger for dagen når hun forteller hvor selvsagt det var at det var hun – og ikke ektemannen – som måtte finne seg noe annet å gjøre når intimiteten på arbeidsplassen ble for stor, men den ballen lar vi ligge. Også

ombudet for likestilling må få ha sitt privatliv i fred, selv i situasjoner der bristen mellom liv og lære kan være mer påfallende enn normalen.

Etter å ha lagt byråkratkarrieren død hadde Ørstavik mange rike år i Rådet for psykisk helse, først som assisterende generalsekretær, og fra og med 2005 som generalsekretær. Hun hadde deretter et sabatår et steinkast fra Lista fyr, hvor hun med unntak av litt undervisning på Universitetet i Agder stort

sett var mor og bakte boller, og da hun kom tilbake, var hun fast bestemt på å fortsette i jobben. Da kom imidlertid telefonen fra et hodejegerbyrå, som ville ha henne med som kandidat til jobben som nytt Likestillings- og diskrimineringsombud etter Beate Gangås. – Jeg tenkte at dette er drømmejobben, det jeg ville bli når jeg ble stor, sier hun, og beskriver en prosess preget av tester av alle tenkelige slag, og en gnagende tvil knyttet til egne kvalifikasjoner og holdninger.

– Hvilke erfaringer fra Rådet for psykisk helsevern er relevante for jobben som Likestillings- og diskrimineringsombud?

– De viktigste erfaringene jeg har tatt med meg, er min grunnleggende overbevisning om folks rett til å være den de er, og betydningen av å jobbe for et system som sikrer dette. Jeg har også lært mye om betydningen av holdninger og stereotyper som hindrer endring; inngrodd forestillinger om hva mennesker er, og som får danne grunnlaget for en politikk som er basert på at mennesker med psykiske lidelser er feil. Det norske helsevesenet har vært blottet for kunnskap om at mennesker blir til i systemer. Nå er det jo en og annen som sår tvil om at det er akkurat slik, men jeg tror fremdeles på det, sier Ørstavik.

Til tross for forskjellene mellom Rådet for psykisk helse og ombudsrollen, insisterer Ørstavik på at det er klare likheter disse instansene mellom. – Som ombud jobber jeg i møtet mellom majoritet og minoritet. Det handler om makten til å definere hva som er feil og hva som er normalt, frihet til å være seg selv, og ret-

ten til å bli behandlet likeverdig. Så jeg mener det er store likheter mellom jobben min i Rådet for psykisk helse, og jobben som ombud. Den største forskjellen er at jeg nå kan jobbe på et mye bredere felt. Og selv om jeg foreløpig er en novise her på huset, handler det grunnleggende sett om det samme: Frykten for alt som er annerledes.

– Jeg sitter med en følelse av at du liker at feltet nå er større og bredere?

– Det er herlig! Jo større, jo bedre! Det har skjedd endringer på likestillingsfeltet som vi for ikke mange år siden aldri kunne tro at ville skje. Og at det er uenighet og debatt om ombudet, er bare et gode, sier Ørstavik.

Dilemmaer i ombudsrollen

Og debatt har det blitt. I 25-årsjubileumsutgaven av *Nytt norsk tidsskrift*, som kom ut i desember 2009, skrev nyslått redaktør og sosiolog Cathrine Holst en artikkel der hun problematiserte den dobbeltrollen Likestillings- og diskrimineringsombudet har som både pådriver for likestilling og håndhever av et diskrimineringslovverk. Artikkelen ble skrevet mens det fremdeles var uklart hvem som skulle få jobben som det nye ombudet etter Beate Gangås, og var ifølge Ørstavik selv avgjørende for at det var hun som stakk av med seieren.

– Jeg vil takke Holst for at hun har brukt sitt kloke hode på å skrive om ombudsrollen. Faktisk var det veldig viktig for at jeg overhodet fikk denne jobben. Jeg var midt i prosessen og leste alt hun skrev, og det var veldig viktig for å forstå hvilke dilemmaer denne jobben faktisk bærer med seg. Ombudet er til for samfunnet, og hvis det sås tvil om vår rolle, må det debatteres. Og det er klart det er dilemmaer i denne rollen. Jeg skal være en objektiv lovhandhever og en normativ pådriver på samme tid, og det er klart at det er vanskelig. Men spørsmålet er ikke om jeg skal bekjempe disse dilemmaene, men hvordan jeg kan leve med dem, sier hun.

Ørstavik opplevde for øvrig et lignende

«Jeg vil takke Holst for at hun har brukt sitt kloke hode på å skrive om ombudsrollen»

«Jeg kunne blitt en veldig god byråkrat»

dilemma da hun jobbet i Rådet for psykisk helse, men den gang fra utsiden. – Det var da vi undersøkte vokterrollen ved Ila fengsel. Vokterrollen er også en dobbeltrolle: Vokterne skal være både miljøarbeidere og kontrollører på samme tid. Slik er det for meg også: Jeg skal kontrollere og hjelpe deg, og skape tillit til at jeg mestrer dette. Men gullet i denne jobben er at vi har alle disse enkeltsakene fra lovhåndheverarbeidet som gjør at pådrivet for endring kan skje raskere. At det er av betydning, er nok Holst og jeg enige om. Og jeg skal bruke de neste seks årene på å vise at det er mulig, sier hun.

Et annet av Holsts poenger er at dobbeltrollen ombudet representerer, bidrar til kritikk fra to høyst ulike kanter. Sentrale stemmer på høyresiden i politikken mener at ombudet har vært for aktivistisk og politisk normativ, mens personer på venstresiden mener at ombudet ikke er aktivistisk nok. I forlengelsen av dette slår Holst fast at det ligger i mandatet til ombudet å være et "meneombud", men hun stiller seg kritisk til at dette har vært ensbetydende med en tilslutning til statsfeminismen, og ikke andre feministiske retninger.

- Hvordan tolker du ditt eget mandat i forhold til det å gjøre politiske vurderinger?

– Vi er normative og vi må ta stilling til hvilke sider ved feminismen vi vil bruke. Det kommer spørsmål om hvorfor vi fatter de beslutningene vi gjør, og vi beskyldes for å ligge for tett opp til statsapparatet, at vi ikke egentlig er uavhengige. Men det skal jeg bevise at vi er. Vi er ufortsigbare i mening om kjønn og likestilling, og er og skal være et synse- og meneombud. Jeg er likevel redd for to ting: For det første at folk skal slutte å kritisere oss. For det andre at vi kan hindre en offentlig debatt. Jeg har gjort noe helt galt hvis jeg ved å delta aktivt i media hindrer en god debatt, at ombudet kommer og slår fast hvem som har rett og hvem som tar feil. I lønnsdebatten nå, for eksempel, er det så mye feil. Lønnsgapet mel-

lom kvinner og menn har stått stille de siste tjue årene og folk tror likevel det er likelønn. Da må vi kunne påpeke feilene og samtidig nøre oppunder videre debatt om hvordan vi skal oppnå målet om likelønn, sier Ørstavik.

Ørstavik vs. Clemet

Et annet stridsspørsmål Ørstavik har vært involvert i på de få månedene hun har hatt grepet om ombudsstolen, er kvotering som politisk virkemiddel. I dag gjøres det forsøk med moderat kvotering av innvandrere ved ansettelse til tolv statlige virksomheter, og allerede fra 2003 har kjønnskvotering til ASA-styrer – minst 40 % av alle styrerepresentanter skal være kvinner – vært norsk lov. Kvotering er betraktet som et svært kontroversielt virkemiddel i likestillingskampen.

En av de mest velartikulerte motstanderne av kjønnskvotering til norske bedriftsstyrer er Civitas Kristin Clemet, som i et innlegg i *Aftenposten* 21. januar i år slo fast at "kvotering er diskriminering". Sunniva Ørstavik svarte med innlegget "kvotering er ikke diskriminering", og dermed var debatten i gang – i *Aftenpostens* spalter, på Minervas hjemmesider, og i utallige blogger landet over.

– Kvotering er et viktig virkemiddel for å få bukt med diskriminerende strukturer i blant annet arbeidsliv og utdanning. Lovfesting av kvotering, og bruk av adgangen til å kvotere kvinner inn i stillinger som ellers domineres av menn, motvirker den kvoteringen som ubevisst skjer i ansettelsesprosesser i dag. Jeg har aldri skjont at man skal behandle folk likt for å få likt utfall, men Kristin Clemet er ikke opptatt av dette. Uten å jobbe aktivt for å representere alle grupper der makten sentreres, tar likestillingsarbeidet altfor lang tid og vi har ikke tid til å vente, sier Ørstavik.

– Kvotering er et viktig virkemiddel for å få bukt med diskriminerende strukturer i blant annet arbeidsliv og utdanning. Lovfesting av kvotering, og bruk av adgangen til å kvotere kvinner inn i stillinger som ellers domineres av menn, motvirker den kvoteringen som ubevisst skjer i ansettelsesprosesser i dag. Jeg har aldri skjont at man skal behandle folk likt for å få likt utfall, men Kristin Clemet er ikke opptatt av dette. Uten å jobbe aktivt for å representere alle grupper der makten sentreres, tar likestillingsarbeidet altfor lang tid og vi har ikke tid til å vente, sier Ørstavik.

- Kvotering som virkemiddel tas i bruk for å rette opp historisk urettferdighet, for eksempel mot kvinner. Hvor lenge kan man bruke historiske forhold til å legitimere en praksis som strengt tatt kan muliggjøre

– Vi trenger en god balanse. Nå er det alltid et spørsmål hva det er, men vi trenger en balanse. Jeg er for frie valg og at folk får jobbe med det de ønsker. Men som samfunn må vi verdsette dette likt. Det er helt feil når svaret på lønnsproblemet er at kvinner skal presses til å velge annerledes. Og jeg synes det er veldig rart at vi for eksempel i valgordningen i Norge er så opptatt av at ulike deler av landet skal representeres, at fylkene dermed representerer en ulikhet som skal reflekteres på Stortinget, mens denne tenkningen liksom ikke skal være tillatt på andre områder, sier hun.

Og til slutt: Harald Eia

Sunniva Ørstavik ser på klokken. Min tilmålte tid er for langt over og resepsjonisten har gitt klar beskjed om at TV-teamet som skal gjøre et intervju med henne, minimum det tredje for dagen, for langt har gjort seg klare. Men man kan da ikke diskutere likestillingsspørsmål med ombudet for den slags uten å komme inn på Harald Eia?

- I det første programmet av Harald Eias «Hjernevask», ble det lansert en hypotese om at det kjønns-segregerte norske arbeidsmarkedet egentlig er et uttrykk for likestilling – at det norske samfunnet er så liktstilt at menn og kvinner tillater seg å velge tradisjonelt. Hva tenker du om en slik påstand?

– Det er artig å undersøke denne hypotesen. Nå har vel ikke akkurat Harald Eia bekreftet den i sine programmer, men jeg er helt enig med ham i at det skal kunne forskes på alt mulig, og at forskningen skal være fri. Vi må være åpne for mange hypoteser for å forstå hvordan samfunnet er bygget opp, men mye avhenger også av hvordan vi mener at samfunnet bør se ut. Likevel skjønner jeg ikke helt utgangspunktet hans. Vi studerte på nøyaktig samme tid, og jeg opplevde sosiologien som et fag der veldig mye var under debatt. Jeg studerte definitivt ikke sosiologi i biologihatets tid, sier hun.

det motsatte av meritokratiske tenkning?

– Jeg synes dette er kjempeviktig, og arbeider for en god kjønnsfordeling på alle områder. Positiv særbehandling eller kvotering er etter loven tillatt for kvinner, og det er adgang for moderat kvotering ved ansettelser av søkere med minoritetsbakgrunn eller med nedsatt funksjonsevne. For menn generelt er det bare adgang på bestemte områder, som barnehager. Her mener jeg at loven er for streng og jeg jobber for å åpne opp for mer positiv særbehandling også av menn.

- Er dermed idealet numerisk likhet på alle samfunnsområder?

sunniunlu@gmail.com

Norsk sosiologisk kanon - de konstituerende tekstene

Hva er de viktigste sosiologiske tekstene? Hvilke norske arbeider ligger til grunn for de tenkemåter som er rådende i dagens sosiologi?

Sosiolognytt starter her serien Norsk sosiologisk kanon. I dette og de tre påfølgende numre presenteres 25 arbeider som har vært konstituerende for norsk sosiologi. Det beste av det meste, til informasjon og inspirasjon for nye generasjoner sosiologer.

Tekstene skal dekke hele perioden fra faget ble etablert og fram til i dag.

Følgende fem kriterier er lagt til grunn:

1. Faglig kvalitet og originalitet,
2. Faglig virkningshistorie,
3. Samfunnsmessig virkningshistorie,
4. Håndverksmessig/ metodisk soliditet,
5. Litterær verdi

Komiteen består av professor Willy Pedersen (leder), Ida Hjelde, Cathrine Holst, Andreas Hompland og Olav Korsnes. I dette nummeret: De eldste tekstene

Eilert Sundt

Om giftermål i Norge.

Om sædelighets-tilstanden i Norge.

Av: Andreas Hompland

Eilert Sundt er representert med to verk i norsk sosiologikanon, men han kalte aldri det han drev på med for sosiologi. Begrepet var knapt oppfunnet av Comte. Sundts tema var studiet av folkelivet, særlig i de lavere samfunnslag, og han ville selv kalle faget sitt "demologi" – læren om folket. Han var folkelivsgranskings svar på bondefortellingene, folketonene, Asbjørnsen & Moe, Tidemand & Gude og Ivar Aasen. Han viste fram et Norge som var ukjent og skjult for de dannede klasser i grundige beretninger om fantefolket, om dødelighet, giftermål, sedelighet, edruelighet, byggekikk, husliv, husflid og renslighet.

Sundt hadde norske forløpere og internasjonale inspirasjonskilder, men han skapte en særegen og original blanding av nasjonalromantisk kulturforskning og grundtvigianisme, naturvitenskap og samfunnsforskning. Bevæpnet med statistikk og observasjoner var han både moralist, romantiker og realist når han forente kulturhistorie og sosialforskning med reformatoriske forslag.

Utgangspunktet for Sundts arbeid var fattighedsproblemet, omstreiferplagen og den sosiale uro som bredte seg etter revolusjonsåret 1848 og tente den opprørske Thranebevegelsen i Norge. Teologen Sundt så det som sin oppgave å bidra til "at udbrede lys og stifte fred i samfundet", og det var ut fra den målsettingen han fikk midler til sine undersøkelser. Han var en blanding av forsker og folkeopplyser, redaktør av bladet Folkevennen og grunnlegger av Christiania Arbeidersamfund.

Sundt gikk til sin forskergjerning med et

FAKTA

Eilert Sundt (1817-1875) cand.theol. 1846.

Ekstraordinært stipend fra Stortinget 1851-1869 til studiet av "almuesfolk". Sosial-statistiker og reisende forsker som ga ut en lang rekke bøker om norsk folkeliv og samfunnsforhold. Endte i ufrivillig eksil som sogneprest på Eidsvoll.

misjonerende og oppdragende siktemål. Han hadde en sterkt fordømmende holdning til umoral, gamle skikker og løselevnad. Det unnlot han heller ikke å belære dem han samtale med på sine forskerferder. Men til grundigere han gikk inn i forståelsen av sammenhengene i folkelivet, til mer sans fikk han for allmuens egne måter å gjøre tingene på. Moralismen ble gradvis avløst av stor respekt til det nedarvede. Han beveget seg fra borger- og embetsmannskulturen som målestokk til å ville forstå folkekulturen på dens egne premisser og med dens innebygde fornuft. Det toppet seg i den store grøt- ▶

Giftermaal i Norge.

Bidrag til Kundskab om Folkets Aar og Sæder.

Af

Eilert Sundt,

Cand. theol.

striden der Sundt forsvarte bondekvinnes matskikk mot det rasjonelle eksperter kalte fornuftig matstell. Den feiden var en sterkt medvirkende årsak til at han mistet støtte fra de radikale og reformatoriske. Hans sosiologiske tvisyn og trang etter å forstå folkelivet på dets egne premisser, ble hans bane.

Om *giftermaal i Norge* (1866) gir levende innblikk i allmuens livsform og går gjennom observasjoner og epistodiske fortellinger. Samtidig er det en avansert statistisk og sosiologisk analyse av demografiske prosesser. På Sundts tid var den herskende oppfatning at det var et voksende og faretruende onde at det ble stadig flere ubemidlede stand, og at det var grunnen til fattigdomsproblemet. Sundt prøver ut slike forklaringer og andre stråmenn, og han forkaster dem etter tur med argumentet om at "der må tages hensyn ikke alene til de samtidige, men også til de fortidige omstendigheter." Det var rett nok mange giftermål og mange barn – "mange i tal, men ikke mange i forhold."

Bokas budskap er "Sundts lov" om sammenhengen mellom variasjoner i antall giftermål

som inngås i en periode og antall fødsler to-tre tiår tidligere. Sundt regner seg bakover til at bølgegangen startet under nødsårene med stor dødelighet i 1742–43. Han demonstrerer bølgebevegelsene statistisk ved å følge årskull, men han bruker også rikelig med analogier og poetiske beskrivelser: "Antallet af giftermål i de forskjellige aldre vil under almindelige omstæn-

digheder og for en væsentlig del rette sig efter mængden af fødsel i de tilsvarende foregående tidsrum. Det er ligedan, som at vandstanden i elven vil rette sig

efter mængden af den sne, som nogen tid forud er tøet på fioletet".

I *Om sædelighetstilstanden i Norge* (tre beretninger 1857, 1864, 1866) var problemet det store antall "uægte børn". Sundt gikk til verket med et fordømmende engasjement mot lettsindighet og umoral, særlig "natteløberiet". Men fra å være en indignert anklager og refser, ble han stadig mer opptatt av å forstå historiske sammenhenger og sosiale årsaker til de store forskjellene mellom ulike distrikter. Han fant en lovmessighet og orden i "det stadige og foranderlige menneskelivet" som var det motsatte av regellose tilfeldigheter og mangel på indivi-

duell moral: "En skik er som en landevei, som anlagdes i fortiden, og som den nuværende slægt vandrer på".

Natteløberiet ble en del av et større hele, med økonomi, byggeskikken på landet og arbeidslivets sesongvariasjoner. Usædeligheten bunnet ikke i mangel på indre moral, men i ytre og sosiale forhold. Storparten de "uægte fødte børn" var dessuten, når det kom til stykket, født like utenfor ekteskap. Giftermålet måtte bare vente til forholdene lå til rette for det.

Når alt hang sammen med alt, ble det stadig vanskeligere for Sundt å være moralsk refser og moraliserende oppdrager: "Det er vanskelig at domme om et enkelt stykke af de lavere klassers sæder, når man ikke kjender det hele."

Sundt samtidig, Ludvig Daas, kalte hans arbeid "novellistisk Statistikk". Hans nitide bruk av folketellinger, amtmannsberetninger og annen kvantitativ statistikk blandes med detaljerte observasjoner og tjukke beskrivelser. Tekstene er spekket med små sidehistorier om hvor og hvordan han kom i samtale med informan-

tene, og han byr på deres livshistorier innvevd i framstillingen. Han fører en slags samtale med seg selv og leserne for å forstå de fenomenene han skildrer og analyserer. Med sin "skeptiserende Interesse" lot han observasjonsmaterialet ha det siste ordet.

Eilert Sundt fikk ingen direkte faglige etterfølgere. Da norsk sosiologi etablerte seg etter andre verdenskrig, hadde faget behov for en forfader og faglig læremester, og man fant Eilert Sundt – i konkurranse med demografi, folke-minne, etnologi, arkitektur, sosial- og kulturhistorie, som også trekker linjer tilbake til Sundt.

Sundt ble norsk sosiologis ikon og bredt publisert på nytt hundre år etter. Det ble etablert som et faktum at dersom han hadde skrevet på et av de store verdensspråkene, ville han ha vært et fast inventar i oversiktsverker om samfunnsforskningens herkomst og en av sosiologiens klassikere på linje med Comte, Le Play og Durkheim. Det var bare rett og rimelig at da samfunnsvitenskapen fikk sitt eget bygg på Blindern i 1968, ble det døpt Eilert Sundts hus.

Nils Christie

Fangevoktere i konsentrasjonsleire

Av: Willy Pedersen

"Dette er et meget ungt ungdomsarbeid. Og slik må det fortsatt få fremstå". Dette er Nils Christies egen vurdering i forordet til *Fangevoktere i konsentrasjonsleire*, da den ble utgitt som bok i 1972. Boka var magisteravhandlingen hans i sosiologi, levert inn i 1952. Få hadde lest den, den hadde ikke blitt sitert, og Christie reflekterer selv slik over dette i ettertid: Kanskje bunnet stillheten i at det som sto der ikke hadde vært til å holde ut. Avhandlingen handler om serberfanger som ble mishandlet og døde, her i Norge. Lidelsen ble påført dem av vanlige nordmenn. De var *vanlige* nordmenn. Dette ble

ikke gjort av tyskere, sinnslidende, psykopater eller andre kategorier som nøytraliserer og skaper distanse.

Fortsatt er disse leirene lite kjent. De lå i Karasjok, Rognan, Korgen og den største lå i Beisfjord utenfor Narvik. Bare til denne leiren kom det 900 fanger, og 750 døde. For 300 av dem skjedde det slik: De hadde feber ved ankomsten. Fangene mente det skyldtes et nytt og fremmed klima. Tyskerne trodde det kunne være flekktyfus. De ble plassert i brakker for seg selv. Det ble gravd en stor grøft, som det ble sagt skulle være et vannbasseng. Men alle 300 ble skutt, brakken ble brent og bassenget brukt som massegrav.

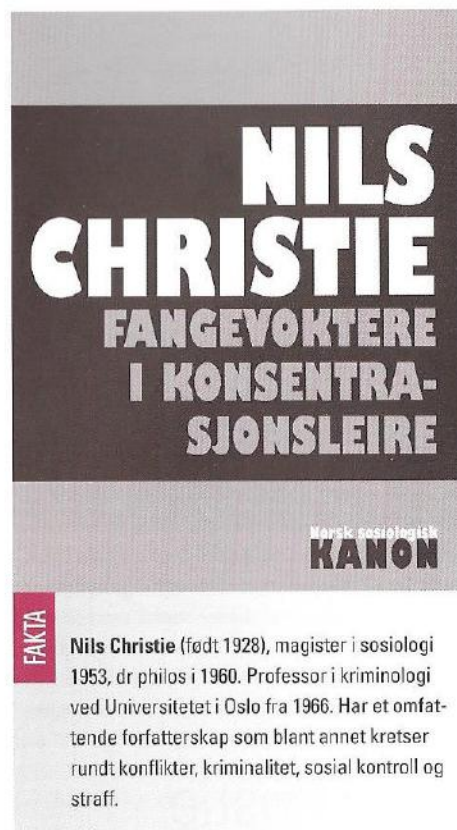
Konklusjonen til Christie er entydig: Dette er tilintetgjørelsesleire, de er "fullt på høyde med den dårligste del av konsentrasjonsleirene i Tyskland".

Vi har valgt å la denne avhandlingen markere innledningen til den moderne norske sosiologien. Den er et originalt og nyskapende arbeid. På en uredd måte settes det søkelys på et emne som til da hadde vært lite belyst i norsk offentlighet – og som for den saks skyld fortsatt er lite kjent. Nils Christie skriver om et ubehagelig tema, et tema som ikke hadde vært mye tematisert eller problematisert. Han gjør det gjennom grundig empirisk analyse, hvor han trekker på et stort antall kilder. Arbeidet kan gjerne leses som en programmerklæring for den kritiske, empirisk orienterte sosiologien som var i ferd med å vokse fram på 1950-tallet.

Konklusjonen vil nok fortsatt oppleves som overraskende: Noen av de norske fangevokterne i serberleirene deltok i mishandling og drap av fanger, andre gjorde ikke det. Men da de to gruppene ble undersøkt og sammenliknet, viste det seg at det var små forskjeller mellom dem. Viktigst var det at de som påførte serberne lidelse var yngre, de var mindre erfarne og de hadde opplevd situasjonen i leirene som mer frustrerende. Dessuten så de på serberne på en annen måte enn de som oppførte seg mer human.

Nils Christie viser hvordan konsentrasjonsleiren som system alltid er innrettet slik at fangenes vanlige atferd og identitet brytes ned. De norske fangevokterne som mishandlet, manglet forståelse for at dette skjedde. Derfor opplevde de serberne på en udiffensiert og unyansert måte. De så dem som svinske og grisete. De identifiserte seg ikke med dem, snarere oppfattet de dem som en gruppe med mindreverdige egenskaper – en mellomtilstand mellom dyr og menneske.

Arbeidet viser hvordan vanlige mennesker kan drives til ekstreme handlinger, dersom de settes i ekstreme situasjoner. Nils Christie foregriper for eksempel Stanley Milgrams eksperimenter om lydighet overfor autoriteter, og han gir på mange måter en dypere forklaring enn den Milgram gir. Dersom arbeidet hadde blitt publisert på engelsk er det grunn til å tro at det kunne fått en betydelig internasjonal virkningshistorie.

Nils Christie (født 1928), magister i sosiologi 1953, dr. philos. i 1960. Professor i kriminologi ved Universitetet i Oslo fra 1966. Har et omfattende forfatterskap som blant annet kretser rundt konflikter, kriminalitet, sosial kontroll og straff.

Språket til Nils Christie setter ham i en klasse for seg blant norske samfunnsforskere. Når vi leser dette arbeidet i dag, ser vi at den 24-årige forfatteren allerede hadde denne evnen. Teksten er grundig og veldokumentert, likevel trekker han leseren med seg. Temaet han slår an, møter vi også seinere, i ulike utforminger, i et rikt forfatterskap. Fortsett gleder vi oss over en jevn strøm av tekster fra Nils Christies hånd, nesten seksti år etter at *Fangevoktere i konsentrasjonsleire* ble publisert.

Språket til Nils Christie setter ham i en klasse for seg blant norske samfunnsforskere. Når vi leser dette arbeidet i dag, ser vi at den 24-årige forfatteren allerede hadde denne evnen. Teksten er grundig og veldokumentert, likevel trekker han leseren med seg. Temaet han slår an, møter vi også seinere, i ulike utforminger, i et rikt forfatterskap. Fortsett gleder vi oss over en jevn strøm av tekster fra Nils Christies hånd, nesten seksti år etter at *Fangevoktere i konsentrasjonsleire* ble publisert.

Hans Skjervheim

Deltakar og tilskodar

Av: Cathrine Holst

Å bli gjort til objekt kan være ubehagelig. Når geskjeftige sosiologer avslører at du sier og mener som du gjør fordi du er kvinne, tjener litt over gjennomsnitt og bor i Oslo, kan de jo være inne på noe. Likevel kommer ubehaget. Likevel? Hvorfor skulle ubehaget ikke komme? Du tror du følger egne overbevisninger, men i realiteten følger du flokken. Å bli fratatt illusjoner er ikke behagelig.

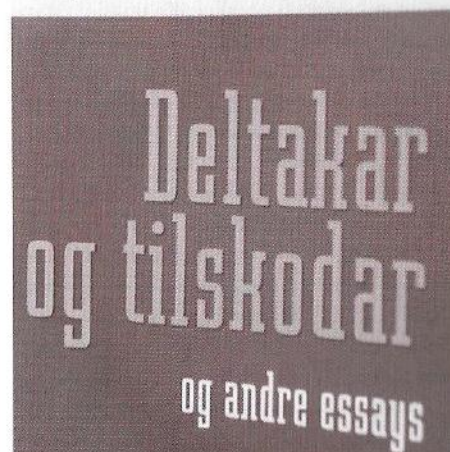
Men ubehaget kan også skyldes noe annet og mer aktverdig. Dette er tema for essayet *Deltakar og tilskodar* av filosofen Hans Skjervheim, første gang publisert i 1957 i stensilserien ved Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.

Sosiologer som objektiviserer, unnlater gjerne å ta på alvor innholdet i det som sies. De spesialisere seg på "mistankens hermeneutikk", for å låne et uttrykk fra Paul Ricœur som Skjervheim skulle bruke senere; de analyserer og forklarer andre mennesker som faktum, som objekter, uten samtidig å se dem som frie og ansvarlige subjekter, som noen som sier og mener ting man kan ta stilling til og vurdere. De er "tilskuere" til sosialt liv, de "deltar" ikke.

Og når noen stiller seg utenfor slik, når noen fratar andre subjektstatus og tildekker eget "engasjement", da bør vi faktisk reagere. Ubegaghet vi kjenner da er et ubehag vi rakrygget kan vedkjenne oss, ifølge Skjervheim. Problemet da er ikke vårt, men den totaliserende tilskuersosiologens, "sosiologismens", eller "psykologismens", for det er like mye overmodige tilskuerpsykologer Skjervheim vil til livs.

Da *Dagbladet* i 2008 skulle kåre de viktigste sakprosatekstene i norsk etterkrigstid sto *Deltakar og tilskodar* selvsagt på listen. Men hva gjør en filosof i norsk sosiologisk kanon? Positivis-

HANS SKJERVHEIM

Hans Skjervheim (1926-1999), magister i filosofi ved Universitetet i Oslo i 1957, professor ved Universitetet i Bergen fra 1982. Særlig kjent for sine artikler og essays om emner innen kunnskapssosiologi, vitenskapsteori og politisk teori.

mestridens betydning for den empiriske sosiologien kan diskuteres. Striden var imidlertid det sentrale vitenskapsteoretiske omdreiningspunktet gjennom tiår, også i norsk sosiologi. I denne sammenheng er positivismekritikeren Skjervheim uomgjengelig. Skjervheims magisteravhandling *Objectivism and the Study of Man* var banebrytende, også i internasjonal sammenheng. Sosiologien var hovedtema i essays som *Sosiologi og ideologianalyse* og *Sosiologien som vitenskap: positiv eller kritisk disiplin?*. Men størst utbredelse fikk

Deltakar og tilskodar. Alle norske sosiologer kjenner til *Deltakar og tilskodar*, og vet, eller tror de vet, hva som står der.

I *Deltakar og tilskodar* gir Skjervheim objektiviseringsproblemet en mer intuitiv og mindre teknisk behandling enn i magisteravhandlingen. Løpet er umiskjennelig skjervheimsk. Det skrives ledig, men poengtert, muntlig, men aldri pratsomt. Tonen er samtidig

barsk og mildt humrende. Og vi lærer noe nytt – eller minnes vi på noe alt kjent? Referansene er sosiologiske og filosofiske, amerikanske og kontinentale. Abstrakte resonnementer gis liv av fortellinger fra diktning og dagligliv.

Deltakar og tilskodar har gjennom årenes løp blitt tatt til inntekt for mye merkelig. Skjervheim er ikke "mot" å anta et tilskuerperspektiv på mennesket, en faktabasert sosiologi og kvantitativ metode. Problemet er ikke tilskuerperspektivet, men dette perspektivets absoluttering, ikke ideen om at det finnes fakta om mennesket, men ideen om at alt ved mennesket er fakta,

«Alle norske sosiologer kjenner til *Deltakar og tilskodar*, og vet, eller tror de vet, hva som står der»

ikke kvantitativ metode, men troen på at man ved hjelp av kvantitativ metode eller andre metoder, kan gi et vurderingsuavhengig bilde av sosialt liv.

Å ikke anerkjenne andre subjektstatus, utgjør et etisk problem, ifølge Skjervheim. Men problemet er også av erkjennelsesmessig art. Tar vi ikke det andre sier og mener på alvor, kan vi misforstå dem, og slik misforstå

det vi skulle analysere og forklare. Total objektivisering er dessuten umulig, i den forstand at man aldri fullt ut vil få til å objektivere seg selv. Man kan se seg selv som faktum, men det inngår ikke i dette faktum "at man ser", skriver Skjervheim. Det jeg som foretar objektiveringen vil alltid "gli unna".

Totaliserende tilskuervitenskap gjør menneskene fremmede for seg selv. I *Deltakar og tilskodar* knyttes objektivisering til det Marx beskrev som "fremmedgjøring". Skjervheim kritiserte dogmatisk marxisme lenge før det ble populært å gjøre det. Men Marx var også en inspirasjon.

mellem rettsregler og samfunnsliv" forårsaket av straff. Ulike deler av "allmenheten" bryter stadig vekk loven, og lovløydighet skyldes ofte mye annet enn straff.

Noe som ikke fungerer i tråd med sin hensikt, kan likevel fortsette å eksistere. Vi fortsetter å straffe fordi vi *tror* at straff virker allmennpreventivt. I tillegg kan straff ha latente funksjoner, "virkninger som bidrar til å øke sannsynligheten for institusjonens fortsatte eksistens", som Aubert uttrykker det, naturligvis med henvisning til Robert K. Mertons "Manifest and Latent Functions" fra 1949.

Aubert behandler flere forhold, for eksempel "strafferettens symbolske funksjon" i avhandlin-

Rein Tønnesen

FAKTA

Vilhelm Aubert (1922-1988). Professor i retts-sosiologi ved Universitetet i Oslo fra 1963, professor i sosiologi fra 1971. En avgjørende skikkelse i norsk samfunnsvitenskap etter krigen, institusjonsbygger og faglig toneangivende, ikke minst innenfor sosiologi og retts sosiologi, i Norge og internasjonalt.

gens kapittel 9. Han nevner blant annet "Midlertidig lov av 3. desember 1948 om arbeidsvilkår for hushjelp". Loven kom på et tidspunkt da hushjelpens kår i realiteten var blitt "tålelig bra"; den var fremfor alt "en stadfesting av status quo", og i den grad den gikk utover status quo ble den ikke håndhevet. "Likevel", skriver Aubert, "kan det være grunn til å tro at loven fyller en funksjon for alle dem som har vært urolig på grunn av hushjelpenes dårlige kår. Nå står det i loven at de skal ha gode og rimelige arbeidsbetingelser. De husmodre som setter seg ut over loven, blir endog truet med straff. Det kan ha gitt de interesserte kretser som står bak loven, en kjensle av at deres rettferdskrav er blitt imøtekommet med virkelig alvor".

Det refereres her til en tidligere mer inngående studie av hushjelploven. *Om straffens sosiale funksjon* bygger på slike enkeltstudier, rettssoiologiske "stikkprøver", som Aubert kaller dem,

kriminallstatistikk, samt et rikt tilfang av forskning og teori fra ulike fag.

Når det gjelder antall kanonaktuelle titler, er Aubert i en særstilling. Det er lærebøkene hans, og essayene, men også monografiene. *Om straffens sosiale funksjon*, Auberts doktoravhandling, er et produkt av sin tid – få sosiologer i dag har Mertons funksjonalisme som startpunkt. Men den peker også utover sin tid – de faglige kvalitetene er uomtvistelige – og fremover, mot den "problemorienterte", mekanismeidentifiserende, empiriske, om ikke "empiristiske", tilnærming som er standard innenfor mye sosiologi nå.

Aubert hadde en uvanlig spennvidde stilmessig. *Om straffens sosiale funksjon* er nesten ekstrem i sin stringens. Vi møter "vitenskapsmannen" og analytikerens Aubert, ikke impresjonisten, de sosiale formenes anskueliggjørere, essayisten som senere skulle utgi *Det skjulte samfunn*.

Om straffens sosiale funksjon er sober profesjonsbygging og enda mer sober rettspolitikk. På og mellom linjene avklares hva sosiologi er og sosiologiens betydning. Men Aubert henfaller aldri til imperialisme og monomani. Det finnes problemstillinger som er genuint juridiske, etiske eller psykologifaglige – ikke "alt" er sosiologi. Og sosiologi er sosiologi, også om det trekkes veksler på teori og begreper fra omliggende disipliner.

Så lenge allmennprevensjon de facto er en sentral begrunnelse for straff, blir *Om straffens sosiale funksjon*, gjennom sin avdekking av straffens reelle virkninger, et argument for, om mulig, å erstatte straff med noe annet – Aubert nevner mer "terapeutiske" reaksjonsformer, "behandling". Nå kan det tenkes at straff kan begrunnes på andre måter. Det kan kanskje også være vanskelig å finne fullgode "funksjonelle alternativer" – som Merton ville sagt det – til straff. Og hva er nå forholdet mellom "behandling" og allmennprevensjon? Men dette er andre spørsmål, og Aubert blander dem ikke sammen.

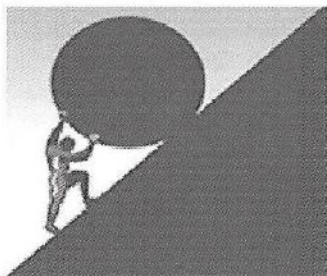
Vilhelm Aubert

Om straffens sosiale funksjon

Av: Cathrine Holst

En sentral begrunnelse for straff er såkalt allmennprevensjon. Straff skal avskrekke "folk flest" fra å begå forbrytelser. Et normativt spørsmål reiser seg: Er allmennprevensjon en god begrunnelse for straff?

Men et empirisk spørsmål reiser seg også: Fører straff egentlig til færre lovbrudd, via avskrekking eller andre mekanismer? Ellers for å si det med Vilhelm Aubert i *Om straffens sosiale funksjon* fra 1954: Oppfyller straffen sin manifeste funksjon? Auberts svar er enkelt sagt nei. Empiri bekrefter i liten grad den såkalte "like-danningshypotesen", hypotesen om et "samsvar

CIENS Forum 4. juni: Sosiologien, statsvitenskapen og miljøpolitikken

Er norsk sosiologi fortsatt "økologisk blind", 25 år etter at Ulrich Beck plasserte miljøet i sentrum for faget internasjonalt? Hva kjennetegner den statsvitenskapelige forskningen om norsk miljøpolitikk? Har den utviklet seg de siste ti-femten årene - eller er faget preget av stagnasjon?

Tid for konferansen: Fredag 4. juni, **Sted:** CIENS Forum i Forskningsparken ved Blindern.
Arrangør: TØI og CICERO

Konferansen vil videre stille spørsmål om sosiologisk og statsvitenskapelige forskning i instituttsektoren er preget av teoriløshet og dermed manglende kumulativitet? Hvilken plass har transportsektoren i miljøpolitikkforskningen? Hva er og bør være de sentrale sosiologiske og statsvitenskapelige problemstillingene innen nasjonal miljø- og klimapolitikk i dag?

Foredragsholdere

Innledere og kommentatorer er sosiologer og statsvitere som har stått sentralt i miljøforskningen i de to disiplinene. I tillegg vil forskere fra andre disipliner som har kjennskap til sosiologiske og statsvitenskapelige teorisers relevans for eget fagfelt og forskning delta, samt forskere som ser de to disiplinene utenfra.

De som så langt er bekreftet som innledere og kommentarer er professor emeritus Ottar Brox, professor Erling Holden (HsF og tidligere Vestlandsforskning), professor Knut Holtan Sørensen (NTNU), førsteamanuensis Sissel Hovik (HiO og NIBR), professor emeritus Alf-Inge Jansen (UiB og TØI), professor Oluf Langhelle (UiS), professor Lars Mjøseth (UiO), professor Marit Reitan (NTNU) og forskningsleder Hege Westskog (Cicero). Det vil også foreligge og bli presentert en bibliografi over publisert forskning på feltet det siste tiåret.

Konferansen retter seg mot sosiologer og statsvitere som har sitt virke innen forskning, undervisning og forvaltning, men vil også være av interesse for andre fagdisipliner og yrkesgrupper som er opptatt av samfunnsvitenskapelige perspektiver på miljøpolitikk.

Påmelding

Fullt program vil bli presentert senere. Interesserte kan allerede nå melde seg på til Oddgeir Osland (oos@toi.no) eller Petter Christiansen (pch@toi.no)

Pris inkludert lunsj : kr 800, - Studenter kr 200, - .

Konferansen arrangeres av TØI i samarbeid med Cicero, og med støtte fra Norges Forskningsråd.

Endring i teorien, men ikke i praksis

Av: Line Dugstad og Jon Rogstad

Den pågående evalueringen av sosiologifaget fører trolig til nye visjoner for hva faget skal og bør være – men neppe til endring av faglig opplegg, tror landets sosiologer.

Norsk sosiologi er lagt under lupen. Både profesjonelle og amatører har de siste månedene vist usedvanlig interesse for faget: Norges forskningsråd er i gang med en storstilt evaluering av hele sosiologifaget hvor faglig produksjon og kvalitet ved de største forskningsmiljøene går etter i sømmene. Og også i mer uformelle forum blir faget vurdert og kritisert – i all hovedsak takket være Harald Eia og underholdningsavdelingen i NRK.

Neppe faktiske endringer

Men det blir med ideene, tankene og fremtidsdrømmene for norsk sosiologi. Over 40 % av alle sosiologene som har deltatt i en uhyttdelig spørreundersøkelse i regi av *Sosiolognytt* tror Forskningsrådets evaluering vil føre til nye visjoner for hva faget kan og bør være. Når det kommer til praksis er imidlertid stå en annen: Bare 14 % tror forskningsevalueringen vil føre til endring av faglig opplegg. 1,5 % av de som har deltatt i spørreundersøkelsen tror på sin side at hele sosiologifaget kommer til å bli lagt ned.

En tredjedel av de som har svart tror resultatet av evalueringen blir en rangering av landets forskningsmiljøer etter antall publikasjoner. Som *Sosiolognytt* tidligere har skrevet blir telling av vitenskapelige produktivitet trolig én metode Divisjonsstyret for vitenskap – som har ansvaret for evalueringen i Forskningsrådet – benytter for å skille mellom sterke og mindre sterke forskningsmiljøer.

FAKTA

Om undersøkelsen

I alt 943 medlemmer av Norsk sosiologforening fikk forespørsel via e-post om å delta. Vi fikk 112 e-poster i retur (stort sett på grunn av ugyldig adresser, men også noen automatiske fraværssassistenten). Alt i alt fikk vi inn 323 svar, tilsvarende en svar% på 38.

Nok byråkratisering

I vinter hevdet blant annet Pål Veiden og Rune Slagstad at det foregår en overbyråkratisering ved Høyskolen i Oslo. Og de får støtte fra sine kolleger: Blant sosiologer som jobber ved universitet eller høyskole mener 43 % at administrasjon ødelegger arbeidsdagen. Andelen er noe lavere, 37 %, i forskningssektoren. Ikke overraskende er det at sosiologer i byråkratiet fremstår som mest fornøyd. Blant dem er det kun én av fire som mener at arbeidsdagen er preget av for nye administrasjon.

På den annen side; et klart flertall – over 60 % – svarer faktisk «nei» på spørsmålet om administrativ organisering ødelegger gleden ved å gå på jobb. Kanskje er det derfor viktige at hele fire av ti oppgir at de har en leder som ikke har hatt noen form for lederopplæring. Manglende lederopplæring gjelder særlig i forskningsinstituttene, mens det tilhører unntaket i offentlig forvaltning.

Ønsker «Hjernevask»-debatt velkommen

Norsk sosiologi har bokstavelig talt fått en ny vår etter at Harald Eia bestemte seg for å ta et oppgjør med faget han i sin tid studerte. I flere måneder har det knapt vært mulig å presentere seg selv i sosiale sammenhenger som sosiolog

uten å måtte ta stilling til – eller i beste fall mene noe *konstruktivt* om – den pågående debatten mellom NRK og sosiologer som er intervjuet.

I overkant av 20 % av de som har svart mener «Hjernevask» har skadet omdømmet til norske sosiologer. Drøyt seks % mener det kun er konstruktivistene som har fått en ripe i lakken, mens i overkant av syv % mener omdømmet er skadet – men at det var på tide at skaden skjedde. Påfallende er det at så mange som 44 % mener tiden var inne for at temaet sosiologi versus biologi ble satt på dagsorden. Sammenfattende kan vi altså si at over halvparten av sosiologene som har svart på vår uhytadelige undersøkelse er positive til debatten som har kommet i kjølvannet av NRK-programmet.

Politisert samfunnsforskning

Et komplisert tema i «Hjernevask» er hvorvidt samfunnsforskningen er for politisert, ved at forskernes egne politiske synspunkter er avgjørende for hva forskerne ser etter (se også leder i denne utgaven av *Sosiolognytt*).

Vår undersøkelse viser at de som har svart på spørsmålet om forholdet mellom fag og politikk er splittet: Halvparten mener at dette bare gjelder for noen få – konstruktivistene får vi tro. På den annen side gir to av ti uttrykk for at de

mener det er helt vanlig at sosiologer blander fag og politikk, mens en like stor andel, to av ti, sier at det ikke er mulig å skille samfunnsforskning fra politiske oppfatninger.

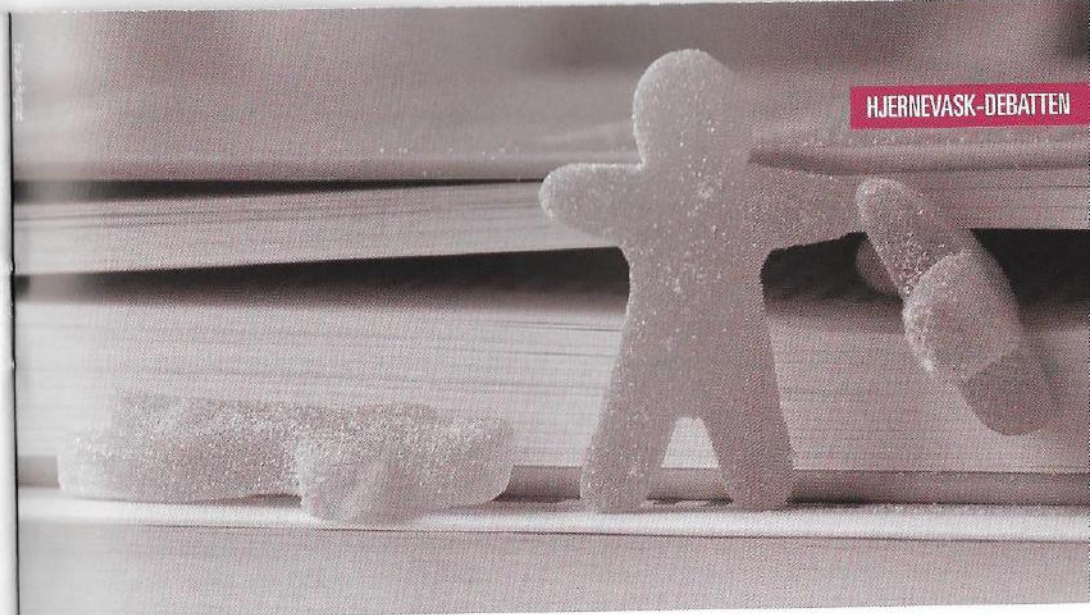
Fornøyd på jobb

Kritikken mot faget til tross; det er en svært positiv holdning til egen arbeidssituasjon å spore i svarene som er gitt: Nær 70 % mener sjefen er kompetent når det gjelder faglige spørsmål, og to tredjedeler av respondentene sier de kan ta opp personlige spørsmål med sin leder. Betydningen av fellesskap for hvor-

dan sosiologer trives på jobb, vet vi imidlertid lite om. Fellesskap er uansett ikke et kjennetegn ved arbeidssituasjonen til flertallet av de spurte: Seks av ti sier de ikke jobber kollektivt. Det er derfor grunn til å spørre: Er det å jobbe *alene* med å undersøke hvorfor folk gjør ting i *grupper*, grunnen til at mange sosiologer trives?

Med så stor jobbtilfredshet er det kanskje ikke så rart at vi sosiologer ser ut til å overleve både offentlig hjernevask, faglig kritikk og publikasjonskontroll: Bare ti % oppgir at de ofte tenker at de skulle ha blitt noe annet, 65 % innrømmer å ha lekt med tanken, mens to av ti faktisk aldri har tenkt tanken om å bli noe annet enn sosiolog.

«Over halvparten av sosiologene er positive til debatten etter Hjernevask»

HJERNEVASK-DEBATTEN

Kategoriene

Av: Camilla Jordheim Larsen

Jeg hadde tenkt til å skrive om *Debatten*. Jeg hadde et helt kåseri klart formulert i hodet mitt. Eller kanskje jeg heller skal kalle det et *leserinnlegg*, for indignasjonen dette tankefosteret av en tekst var skrevet med, tilsvarte sjangeren som innimellom avsluttes med signaturer å la "Sint kvinne, Fredrikstad". Jeg hadde sett *Debatten*. Og jeg var sint.

For ordens skyld: Debatten jeg snakker om her, er selvfølgelig NRKs nye satsning, *Debatten*, og programmet som opprørte meg slik, ble sendt torsdag 18. mars og handlet om – ja, nettopp – NRK-programmet «Hjernevask». Nå tror dere kanskje jeg skal ta for meg kategorier som homo og hetero eller mann og kvinne, og skrive noe som kunne underskrives med "Sint kjønnsforsker" eller "Forbanna sosiolog". (Går dere til *Debatten* på NRK nett-TV,

er det for øvrig lagt inn egen knagg til en nå norgeskjent litteraturviter som sier: "Jeg er ganske forbanna".) Men det jeg skal skrive om er noe som for meg er langt mer personlig, og det dreier seg om kategorien "tvilling".

Det har seg nemlig slik at NRK hadde invitert to professorer i genetik som i likhet med meg er tvillinger. De to professorene satt på første benkerad, iført like, rutete skjorter og blå jeans. Om det var de selv som hadde valgt antrekket eller om de hadde fått velmenende råd fra NRK, vet jeg ikke, men, det er klart, det var litt påfallende, og det var vanskelig ikke å

feste blikket ved dem, også når det var mannen ved siden av som hadde ordet. "Vi har besøk av et tvillingpar i studio i dag; begge to professorer i genetik, for sikkerhets skyld. Vi skal snakke med dem senere i sendingen", forklarte programlederen.

Da jeg først så sendingen, reagerte jeg allerede her med kraftig irritasjon. Først ved synet av

«Da programmet var slutt, satt igjen med en følelse av at "min art" var blitt utstilt som dyr i zoologisk hage.»

de like klærne, dernest av introduksjonen av to voksne menn som "et tvillingpar". (I tillegg leste jeg inn en kommentar som aldri ble sagt. Det var noe å la "ja, for det dere ser her er jo såpass rart at det må en forklaring må til allerede lenge før det er deres tur til å snakke". Og det var det jo for så vidt noe rart med dem ettersom de hadde tatt på seg like klær. Arg, hvorfor måtte de gjøre noe så dumt? Jeg gremmet meg).

Etter en stund går så mikrofonen til de to genetikprofessorene. Programlederen nøler.

- Skal vi begynne med... (latter fra salen)... Programlederen flirer.

- Ja, jeg vet ikke hvem av dere jeg skal spørre først... (spredt latter).

- Arne? foreslår mannen til venstre, og bidrar, så vidt jeg kan bedømme, med et velinformert innlegg. Programlederen henvender seg så til mannen til høyre:

- Ja... jeg regner med at du er enig, ettersom arvematerialet er det samme? (Latterutbrudd.)

- Ja, jeg er ganske enig... (latteren fortsetter).

Neste gang de to får ordet (for de får alltid ordet etter hverandre) faller ordene på denne måten:

- Vi skal høre med Arne og Helge Klungland igjen... jeg har selvfølgelig igjen glemt hvem som sitter hvor, men det spiller ingen rolle. Eh... dere er jo da eneggede tvillinger (flirer)... akkurat som det er nødvendig å si (flirer) [...].

Da programmet var slutt, satt igjen med en følelse av at "min art" var blitt utstilt som dyr i zoologisk hage, og at publikum hadde ledd godlynt, men dog, de hadde ledd, fordi vi var søte og litt rare. Jeg hadde dessuten en klar oppfatning av at programlederens holdning var at her spiller det jo ingen rolle hvem av "tvillingene Klungland" som svarer, de er jo praktisk talt samme person, og mener sikkert det samme om alt. Derfor spilte det heller ingen rolle hvem som het hva og satt hvor.

Nå har jeg sett sendingen på nytt for å skrive dette. Jeg tenker jeg fortsatt at programlederen kunne tatt seg bryet med å notere "Arne-venstre, Helge-høyre" på blokka si. Samtidig tenker jeg: Var det *dette* jeg ble så indignert av? Dette var da langt fra så ille som jeg husket det? Første gangen ble jo begge mennene greit introdusert og etterpå ble programlederen kanskje forvirret og usikker fordi han rett og slett ikke klarte å skille den ene fra den andre. Hva gjorde at jeg ble så sint første gang?

Etter å ha levd hele livet mitt som tvilling, tror jeg hjernen min har laget noen snarveier. Da jeg så tvillingene i like klær, kom en hel barndom med mislykkede handleturer opp, der hovedspørsmålet var om det var søsteren min eller jeg som skulle få kjøpe den kuleste gensen denne gangen. Selv om vi aldri gikk likt kledd etter vi hadde blitt ti år, betydde imidlertid ikke det at folk ikke tok feil av oss og behandlet oss som "tvillingene". Jeg ble ofte sett på som del av et par og ikke som individ. Og selv i dag får jeg, for meg, svært betente spørsmål av folk jeg knapt kjenner om hvem av meg som søsteren min som er "lederen".

Dette er negative snarveier i hjernen min. Og så begynner jeg å tenke på hvilke snarveier andre kan ha. Som sosiologer kategoriserer vi, setter i bås og systematiserer vi hver dag. I hverdagslivet er vi kanskje enda verre. Hvordan er det stadig å bli sett på først og fremst som "somalier", "homofil" eller "overvektig"? Jeg reagerer ofte sterkt på personer som skriker ut om rasisme eller beskylder andre for gruppetenkning. Kategoriseringer er nødvendig for å kommunisere. Kall en spade en spade, har jeg sagt. Likevel. Frigjøringen fra kategorier, som blant annet queer-teori har tatt til orde for, har en etisk side ved seg verdt å tenke på i disse Eia-tider.

Jeg skulle skrive om *Debatten*. Isteden ble dette en tekst om meg selv. Jeg – et kategorisert og kategoriserende individ.

canillajordheim@gmail.com

Tvillingforskning: Magic bullit eller bare bullshit?

Av: Jon Ivar Elstad,
NOVA og Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

«Hjernevask» har ført til mye skvett og søl på sosiologene, men istedet for å surmule bør vi diskutere saken. Hva ligger for eksempel i påstander av typen "genene forklarer 66 prosent"? Også de mest kvalitative blant oss vet at 66 er mye mer enn 34. Betyr slike påstander at egenskaper er arvelige, at biologien er viktigst og at sosiologene er overflødige? Dette innlegget gir et bilde av forskningsmetodikken som leder fram til "genene forklarer"-utsagnene. Konklusjonen er at det gjelder å ikke misforstå slike funn, som stort sett har begrenset relevans for sosiologiske problemstillinger.

Mange mistolker arvelighetsstudier og overdri- ver betydningen av dem. Atferdsgenetikernes tvilling- og adopsjonsstudier kan for eksempel tyde på at det som kalles *heritabiliteten* for schizofreni er omlag 0,80. Derfor sies det at "schizofreni er 80 prosent arvelig" og at "genene forklarer 80 prosent", og dermed tror noen at barna til schizofrene har 80 prosents sjanse for selv å bli schizofrene. I virkeligheten er den statistiske sannsynligheten for at du blir schizofren en gang i livet om en av foreldrene dine var det, godt under 10 prosent. Sjansen øker til rundt 25 prosent om begge foreldre var schizofrene, men dette er altså det samlede resultatet over livsløpet av både genenes og miljøets påvirkning.

Atferdsgenetikens heritabilitet (på norsk "arvbarhet", for å holde det tekniske begrepet heritabilitet atskilt fra de mangetydige ordene arv og arvelighet) har bare indirekte å gjøre med individuell risiko. For individer er det ofte et så "intimt samspill mellom arvelige faktorer og

miljøfaktorer" at vi knapt kan si hva som "forklares av miljø og hvor mye som kan forklares av arv", sier genetiker Dag Undlien (2005:140). Heritabilitet dreier seg ikke om et individ, men om en gruppe, heritabilitetskoeffisienten er et *populasjonsmål*. Her kommer en kort, illustrert – og lett kritisk – innføring i metodikken som anvendes for å beregne heritabilitetskoeffisienten, som er utgangspunktet for snakket om prosentfordeling mellom gener og miljø. Som eksempel bruker jeg det mest typiske designet, nemlig studier av eneggede og toeggede tvillinger som har vokst opp hjemme.

To korrelasjoner og litt hoderegning

Gym læreren på Gemini tvillingskole lurer på hvor "arvelig" det er å løpe fort. Tvillingene løper 60-meteren, resultatene er i tabellen. Som gym læreren tenkte seg, er korrelasjonen mellom de eneggede ganske høy, 0,82, men lavere blant de toeggede, bare 0,49. Så regner vi ut heritabilitetskoeffisienten ved å doble forskjellen mellom korrelasjonene (Moum 2007: 358), 0,82 minus 0,49 er 0,33, og 0,33 ganger 2 er 0,66. Ergo: *Genene forklarer 66 prosent*.

Å beregne hvor mye genene "forklarer" er altså ingen statistisk heksekunst. Alt vi trenger for å finne heritabilitetskoeffisienten er to korrelasjonskoeffisienter og litt hoderegning. Lett som en plett. Men misforstå ikke, det er en logikk her, om at forskjellene mellom folk, for eksempel mellom skoleelever på 60-meteren, er å anse som summen av forskjeller i gener og forskjeller i miljø. Summen sier vi er lik 1 eller 100 prosent. Mer formelt: Samlet varians V , 100 prosent, $V_{\text{alt}} = V_{\text{gener}} + V_{\text{miljø}}$. Formelen vi brukte over, bunner i at eneggede har dobbelt så like gener som toeggede. Resten, det som mangler på 100

Familie	60m-tider, eneggete	
Jensen	8,7	8,8
Nilsen	8,8	9,5
Bøe	9,6	9,8
Strand	9,6	9,7
Pearsons r	0,82	

Familie	60m-tider, toeggete*	
Johnsen	8,6	8,6
Dahl	8,8	9,8
Olsen	8,8	10,2
Berg	9,7	10,0
Pearsons r	0,49	

* Bare samkjønnede tvillingpar kan være med.

prosent, blir ikke forklart av genene og blir derfor lagt på miljøet, ifølge denne metodikken.

Forutsetninger

Akkurat som for surveyforskning ellers, gjelder resultatene bare om både de eneggete og de toeggete er *representative* for befolkningen, såvel for genetisk variasjon som miljøforskjeller. Dette er ikke lett å fikse, for tvillinger er få og studiene er jevnlig plaget av små og selekterte utvalg, ofte fra homogene middelklassemiljøer, noe som forkludrer beregningene.

Dessuten må miljøvariasjonene for de eneggete tvillingparene jevnt over være lik miljøvariasjonene rundt de toeggete – den såkalte *Equal Environment Assumption* (EEA). Dette er særdeles kinkig, for vil ikke foreldre, onkler og lærere stort sett behandle eneggete mer likt enn de behandler toeggete tvillinger? Og vil ikke eneggete holde mer sammen og i større grad ha felles venner enn de toeggete?

Om EEA ikke holder blir det surr, som vi skal se her. Ta familiene i linje tre. Forskjellen mellom de eneggete Bøe-tvillingene er mindre (9,6 – 9,8) enn forskjellen mellom de toeggete Olsen-tvillingene (8,8 – 10,2). Dette kunne jo ha et genetisk opphav, for Olsen-tvillingene er

forskjellige mens Bøe-tvillingene er like, genetisk sett. Men kanskje det ikke er genene, men miljøet, det vil si at de eneggete er mer sammen og derfor har trent mer likt enn de toeggete? Om den toeggete Olsen-tvilling nr. 2 hadde trent like mye som tvillingbroren sin og løpt på 9,4 istedet for 10,2, ville korrelasjonen for de toeggete bli 0,73. Da forklarer genene ikke lenger 66 prosent, men bare 18 prosent! Avvik fra EEA kan føre til komplett misvisende resultater, og når EEA faktisk har blitt sjekket er det funnet masse avvik.

Hva menes med at "genene forklarer"?

Vel, sett at EEA på mirakuløst vis er blitt oppfylt og da er den hindringen av veien for å hevde at "genene forklarer 66 prosent". Hvilke gener, forresten? Heritabilitet betyr en viss *samvariasjon* mellom gener og egenskaper, men sosiologer vet jo at korrelasjon og årsak er forskjellige ting. Riktignok skjønner vi at det ikke kan være sprintegenskapene som påvirker genene. Om noe, er det omvendt, at genetisk variasjon på en eller annen måte bidrar. Men dreier det seg om genetiske disposisjoner for muskelfibre eller for treningsiver? Eller genetiske anlegg for å smiske med gym lærere? Tja, si det, for dette kan nemlig ikke tvillingstudien si noe om. Alt den påviser er en viss samvariasjon, men hvordan sambandet oppstår – hva det betyr at "genene forklarer" – må andre klarlegge.

Det er mye problematisk her. Ta IQ, der genene ofte blir sagt å forklare 60-70 prosent. Skikkelige atferdsgenetikere er mindre skråsikre, blant annet av følgende grunn: Sett at de toeggete tvillingene Tone og Kari bare er litt ulike når det gjelder gener som hjelper å bli smart. Det lille genetiske fortrinnet til Tone førte imidlertid til at hun fulgte bedre med i timene, så på «Hjernevask» i stedet for MTV og gikk på bibliotek istedet for disco. Dermed lærte Tone mer aritmetikk og fremmedord og hennes IQ gikk opp mens Karis IQ sto stille. En såkalt *multipliereffekt*, en liten genetisk forskjell vokser til en stor

IQ-forskjell på grunn av skole, tv og bibliotek (Flynn 2009:90). Som vi så over, skyter genene forklaringsprosenten i været om forskjellene mellom de toeggete blir større. Multipliereffekten bunner jo i genetisk variasjon, men egentlig er det jo de tilgjengelige miljøressursene som gjør utslaget, og hadde det ikke vært riktigere å regne dette som del av hva miljøet forklarer?

Hva betyr "miljøet forklarer"?

Problemene med representativitet, EEA og multipliereffekter fører som regel til oppblåste heritabilitetskoeffisienter og dermed til overdrøvnede påstander om hva genene forklarer. Dermed blir det også mindre igjen til miljøet, for når denne metodikken blir brukt for å bestemme miljøeffektene, skjer det paradoksalt nok ikke ved å studere effektene av miljøet. Det som framstår som prosentandelen "miljøet forklarer" er jo rett og slett resten, den tiloversblevne prosentandelen, som er igjen etter at genene har tatt for seg. Når den ubetenksomme atferdsgenetiker forteller hva slags betydning miljøet har, er det verdt å merke seg at som regel har ingen miljøfaktorer faktisk vært studert. Betydningen av miljøet er bare en residualfaktor. (Riktignok prøver atferdsgenetikken å skille mellom effektene av såkalt "shared" og "unshared environment", som jeg hopper over her, men heller ikke slike beregninger er basert på faktiske observasjoner av konkrete miljøbetingelser.)

"Miljøet-forklarer"-prosenten, den resten som er igjen, har i virkeligheten veldig lite samband med hva miljøet faktisk betyr. Sett at Helsedirektoratets fedmebekymringer fører til flere gymtimer, skolebarna trener mer og alle løper 60-metern forttere. Sjekk hva som skjer når alle tidene i tabellen forbedres et halvt sekund. Pånytt blir den eneggete korrelasjonen 0,82, den toeggete blir 0,49, og igjen forklarer genene 66 prosent og miljøet blir avspist med resten. Helsedirektoratets kampanje, utvilsomt et vellykket miljøtiltak, gjorde ikke noe inntrykk på

tvillingstudien som holder stadig fast ved at miljøet bare forklarer 34 prosent.

I atferdsgenetikken verden blir det slik siden utgangspunktet er *gjennomsnitt* i en bestemt befolkning på et gitt tidspunkt. Tvillingstudien spør bare ett snevert spørsmål: Hvor mye kan vi si at variasjonen rundt gjennomsnittet i akkurat denne befolkningen, der og da, henger i hop med den genetiske variasjonen i nettopp denne befolkningen? Hvordan gjennomsnittet *damnes* kan ikke tvillingstudien si noe om, det er ikke dens problem.

Men for sosiologen er jo dette det viktigste, hvordan samfunnsendringer, nye trender og levesett, skolereformer, lover, økonomiske kriser osv. påvirker atferd, levestandard, utdanningsnivå, virkemåten til sosiale institusjoner. Det sosiologiske hovedtemaet er jo ikke først og fremst hvordan den ene eller andre individuelle egenskapen influerer individets manøvreringsmuligheter innen en helt bestemt sosial setting, men den sosiale settingen i seg selv: Hva har frambrakt den, hvilke krefter opprettholder den eller endrer den? Overfor denne *sosiologiske* problemstillingen er atferdsgenetikken bare hjelpesløs.

Konklusjon

Hjerneforskeren Steven Rose (2006) vil avskaffe heritabilitetskoeffisienten ettersom resultatene er ekstremt usikre (EEA, multipliereffekten), ingen faktisk kunnskap om de virkelige kausale prosessene frambringes (verken om gener eller miljøer, for metodikken analyserer ikke hva konkrete faktorer betyr), og funnene blir stadig misbrukt i politisk øyemed (for eksempel ved å hevde at skolereformer og familiepolitikk bare er tull, uten å forstå funnene). Michael Rutter, ►

«Overfor denne sosiologiske problemstillingen er atferds-genetikken bare hjelpesløs»

Hanne Haavind

en ledende forsker i psykiatri og atferdsgenetikk, mener at tross feilkilder og begrensninger kan metodikken ha noe for seg. Den kan antyde om genetiske variasjoner spiller en stor eller liten rolle for bestemte personlighetstrekk og sykdommer. Det kan være nyttig for medisinsk og psykologisk forskning, men eksakte heritabilitetsberegninger har "few policy or practice implications" (Rutter 2006:221).

Har sosiologer bruk for atferdsgenetiske studier? Ikke ofte, tror jeg. Det kan godt hende at genetisk variasjon, gitt visse betingelser og avhengig av sosiale omstendigheter, kan spille inn på individuelle livsløp, men de samfunnsmessige faktorene vil alltid ha en ruvende innflytelse, også for individuelle skjebner, og det er de som utgjør det *sosiologiske* spørsmålet. Også om genene "forklarer" det aller meste ifølge denne metodikken, kan miljøfaktorer likevel være avgjørende. Om jeg har fått fram poenget, har du nå forstått hvorfor genene, gitt visse betingelser, kan "forklare" 90 prosent av lungekreften, til tross for at alle vet at lungekreft først og fremst skyldes røyking. Med andre ord: For sosiologiske problemstillinger har atferdsgenetiske metoder stort sett fint lite å melde.

Litteratur

- Flynn, J.R. (2009) *What is intelligence?* Cambridge: Cambridge University Press.
 Mowin, T. (2007) *Atferdsgenetikk. I Helse, sykdom og atferd* (red.: B. Vågstad og A. Finset), Oslo: Cappelen Akademisk Forlag: 349-374.
 Rowe, S. (2006) *Commentary: Heritability estimates – long past their sell-by date*. *International Journal of Epidemiology* 35: 525-527.
 Rutter, M. (2006) *Genes and behavior. Nature-nurture interplay explained*. Oxford: Blackwell.
 Ulfvén, D. (2006) *Din unika art. Genetik og helse*. Oslo: Aschehoug.

Tre sosiologiske hurra for genetikk!

Av: Torkild Hovde Lyngstad,
 Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
 og Statistisk sentralbyrå

Enkelte sosiologers grunnholdning til genetikk har to stadier. Først vil sosiologen tvile på at genetiske forskjeller har noen betydning for utfall sosiologer studerer, gjerne ut fra en ram-salt kritikk av de metoder som er brukt til å dokumentere dem, som tvillingstudier eller data om adopterte. Om sosiologen likevel må akseptere at genetiske forskjeller finnes, er neste skanse at forskjellene ikke har noen *relevans* for sosiologer, genetikk er ikke sosiologens bord (Freese og Shostak 2009).

Genetiske forskjeller er, direkte eller indirekte, en del av historien om omtrent alle individuelle valg og egenskaper som interesserer sosiologer. Dette er ifølge den moderate atferdsgenetiker og psykolog Eric Turkheimer (2000) ikke lenger et spørsmål, men et faktum. Alt som er individuelt er (delvis) arvbart. Vi kan kalle det *den generelle arvbartshypotesen*.

I dette nummer av *Sosiolognytt* skriver Jon Ivar Elstad forbigledlig om tvillingstudiers begrensninger.

Hovedinnvendinger er at hovedresultatet, heritabilitetskoeffisienten ("genene forklarer X prosent"), er vanskelig å måle, lett kan misforstås, og krever strenge antagelser. Men lav presisjon i målinger av heritabilitet gir ikke grunnlag for å forkaste den generelle arvbartshypotesen (Freese 2008). Tross alt er det mange ulike forskningsdesign som er brukt i studier av arvbartshet, og vurderingen av det totale bevismaterialet ender fortsatt i Turkheimers konklusjon om at alt er arvbart. At forskningsresultater lett kan misfor-

stås gjør verken resultatene mindre riktige eller mindre viktige.

Elstad har rett når han skriver at heritabilitet i seg selv ikke forteller noe om de kausale prosessene som leder frem til mønstre av individuelle valg og atferd, forskjeller i levestandard, og så videre. Problemet er at heller ikke sosiologiske studier er særlig gode til å analysere kausale prosesser.

En løsning på metodeproblemer, hurra!

Ingen forskningsdesign er perfekt. Om sosiologer skal unne seg skarp kritikk av atferdsgenetikken på metodologisk grunnlag, stiller de seg laglig til for hogg. De forskningsdesignene sosiologer typisk bruker gir som regel ingen kontroll for genetiske faktorer. Det følger rent logisk av den generelle arvbartshypotesen at genetiske forskjeller kan bidra til å overdrive betydningen av sosiale årsaker til utfall sosiologer studerer.

Om genetiske faktorer spiller en ikke-triviell rolle for både årsak og utfall (og takket være atferdsgenetikken vet vi at de gjør det), er det

svært usannsynlig at observasjonsdata og forskningsdesign vil gi et korrekt bilde av årsaksforholdet.

Uobserverte faktorer, som indirekte er knyttet til genetiske disposisjoner, kan skape spuriøse sammenhenger. Sosiologens dyp-sindige forklaring på sosiale variasjoner i <fyll inn ditt favorittutfall her> kan dermed handle om noe som kanskje ikke finnes.

Et sosiologisk spørsmål som for eksempel "Gir problematiske oppvekstvilkår deg dårligere helse som voksen?" er et spørsmål om årsak og virkning. Det krever et svar om problematiske oppvekstvilkår er en (delvis) årsak til dårlig helse eller ikke. Om vi ikke kan skille kausalitet fra korrela-

«Studier av arvbartshet på tvers av sosiale kontekster kan også gi ny sosiologisk kunnskap»

Avrunding

Av: Jon Ivar Elstad,
NOVA og Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Takk for ros ("forbilledlig om tvillingstudiers begrensninger"). Utvilsomt er Torkild Hovde Lyngstad (THL) og jeg enige om mange ting. Jeg bestrider ikke det han kaller den "generelle arvbarhetshypotesen", eller som Jeremy Freese sier: "genetic differences are partial causes of the overwhelming majority of individual-level outcomes of interest to psychological and social science" (Freese 2008). For nær sagt hvilket som helst psykologisk trekk er indikasjonene mange på at genetiske disposisjoner også spiller inn. Men vi bør notere oss ordet "partial" slik jeg har gjort her, for ikke sjelden betyr genetisk variasjon lite.

Vi er nok også enige i et annet punkt. Et velkjent problem i studier av individuelle utfall – hvem blir arbeidsledig/skilt/lykkelig osv – er at såkalt uobservert heterogenitet kan forkludre kausale slutninger. Arbeidslivsforskeren finner kanskje en sammenheng mellom autoritær lederstil og de ansattes mistrivsel, men var lederstilen årsaken? Kanskje autoritære ledere foretrekker å ansette misfornøyde personer? Vanligvis prøver vi å kontrollere for slikt ved å kartlegge de ansattes psykiske tilstand før ansettelsen. Dessuten kunne vi jo, som THL skriver, kontrollere for genetiske disposisjoner for psykisk mistrivsel og da blir våre kausale slutninger enda bedre fundert. Etterhvert er det kommet en god del empiriske studier som faktisk gjør dette. Mitt inntrykk av dem – jf eksemplene i *American Journal of Sociology* – nummeret nevnt i referansen – er at de som regel

bekrefter betydningen av sosiologiske forklaringsfaktorer og av og til viser at genetisk variasjon også bidrar. Men genetisk informasjon er neppe en generell løsning på problemet, for det kan jo være uobservert heterogenitet i et data-materiale som ikke har noe med gener å gjøre?

Dette tilsvaret må være kort og jeg vil derfor bare nevne temaet jeg gjerne så drøftet mer: Studier av makrofenomener og sosial endring. Variasjon i individuelle utfall er jo bare en del av det sosiologiske studieområdet, og det bekymrer meg om genetikk-diskursen skyver oppmerksomheten vekk fra sosiale strukturer, fagforeningsstrategier, de skiftende ideologiske begrunnelsene for statlig politikk, internasjonaliserings betydning for arbeidsmarkedet og liknende. THL mener genetikk også er relevant for makrostrukturer og det kan være han har noe rett. Eksempelet hans er imidlertid en studie av "hvordan sosialpolitikk former atferd som røyking", altså igjen en undersøkelse av variasjon i

individuelle utfall som i dette tilfellet forklares med interaksjonen mellom gener og miljø.

Med makrofenomener tenkte jeg mer på problemstillinger av typen: Hva forklarer sosialpolitikken? Neppe politikernes gener, men det får vi komme tilbake til.

Referanse
Freese, J. (2008) "Genetics and social science explanations of individual outcomes", *American Journal of Sociology* 114 (Supplement): S1-S35.

sjon har svaret mindre å tilby sosiologisk teori og lavere samfunnsmessig relevans.

På nabokontorene gjør psykologene genetisk informerte studier som kontrollerer for seleksjon, og økonomene arbeider med statistiske metoder som gir bedre muligheter for kausale slutninger. Disse vil ikke ha problemet med uobserverte faktorer, og vil bli mer lest og er viktigere for samfunnet enn den sosiologens arbeid.

Arvbarhet og makrostruktur, hurra!

En typisk innvending mot genetikkens relevans er synspunkter som "Vi studerer sosial endring, og det kan ikke genetikken hjelpe oss med" og "genetikk har bare noe å si på individuivå". Selv om slike konklusjoner er fristende, er de dessverre feilslutninger. Ikke nok med at sosiale strukturer er produkter av individers handling, og at genetikken derfor er en indirekte komponent i makrososiale endringer. Studier av arvbarhet på tvers av sosiale kontekster kan også gi ny sosiologisk kunnskap.

Heritabilitetskoeffisienter er upresise forenklinger, slik som andre modeller. Slike målinger kan likevel være nyttige for sosiologer, nettopp fordi arvbarhet varierer mellom populasjoner. Variasjonen kan gi oss sosiologisk kunnskap om makrostrukturelle forhold. Et eksempel er genetisk informerte studier som sammenligner land eller regioner med hensyn på arvbarhet. Ved å sammenligne arvbarheten i røykevaner på tvers av amerikanske stater viser Jason Boardman (2009) oss hvordan sosialpolitikk former atferd som røyking.

Studier av samspillet mellom genetikk og miljø, hurra!

Hvorfor har de samme sosiale årsakene så ulik effekt på relativt like personer? Genetiske disposisjoner kan være en av nøklene til å besvare slike spørsmål. En berømt studie av barn med genetisk informasjon avslørte at mishandling i barndommen hadde sammenheng med gutters antisosiale atferd, men sammenhengen var avhengig av om de hadde en bestemt genetisk disposisjon (Caspi m.fl. 2002).

Elstad skriver om tvillingene Tone og Kari, hvor førstnevnte er såvidt smartere fra naturens side. Selv om hun i hovedsak deler miljø med søsteren selekteres Tone inn i et bedre miljø (ser på «Hjernevask» og går på bibliotek), og dette øker Tones forsprang på søsteren. I klassiske tvillingstudier havner et slikt forsprang i "boksen for genetikk". Elstad spør om den burde klassifiseres som miljøpåvirkning siden den involverte TV-titting og bibliotek. Selv om det er et reelt problem ved tvillingstudier at hele samspillseffekten havner i kategorien for genetikk, ville det ikke være riktigere om den havnet i kategorien for miljø. Samspill kan ikke reduseres til en av delene. Genetikken må altså være med, men genetiske faktorer utspiller seg alltid i et (sosialt) miljø. Det er derfor blitt stadig vanligere blant atferds-genetikere å snakke om arv *via* miljø, istedenfor arv *versus* miljø.

Spørsmål til diskusjon

Det at enkelte sosiologer fortsatt har vanskelig for å ta innover seg genetikkens betydning reiser også spørsmål. Et spørsmål er om sosiologer som er kritiske til atferds-genetikken og dens metoder ville fått publisert egne arbeider om de møtte samme metodekrav til egen forskning? Et annet om det finnes målbare sammenhenger mellom skepsis til genetikk og andre sosiologiske variable, slik som eksamensår, fødselskohort, politiske holdninger og metodekunnskaper? Og et vitenskapssosiologisk spørsmål er: Hvilken rolle har positivisme-debatten spilt for hvor godt sosiologer selv forstår de problemer og muligheter genetikken gir dem?

Referanser

- Boardman, J. (2009) "State-level moderation of genetic tendencies to smoke", *American Journal of Public Health* 99: 480-486.
Caspi, A., McClay, J., Moffitt, T.E., Mill, J., Martin, J., Craig, I.W., Taylor, A. og Plomin, R. (2002) "Role of Genotype in the Cycle of Violence of Maltreated Children", *Science* 297: 851-854.
Freese, J. (2008) "Genetics and the Social Science Explanation of Individual Outcomes", *American Journal of Sociology* 114: S1-S35.
Freese, J. og Shortall, S. (2009) "Genetics and Social Inquiry", *Annual Review of Sociology* 35: 107-128.
Tuckheimer, E. (2009) "Three Laws of Behavior Genetics and What They Mean", *Current Directions in Psychological Science* 9: 160-164.

Harald Eia kommer sosiologene i møte

Av: Harald Eia

TEKST KOMMER

Etter «Hjernevask»

HJERNEVASK-DEBATTEN

Av: Arve Hjelseth

«Hjernevask» har stilt norsk sosiologi i et dårlig lys. Det til tross for at sosiologene som deltok knapt fikk anledning hverken til å snakke om sosiologi generelt eller sin egen forskning spesielt.

Jeg skrev i *Sosiolognytt* 4/09 en kommentar om «Hjernevask», den gang et program ingen hadde sett. Kommentaren munnet ut i en slags betinget optimisme; det virket som om programskaperne ønsket å formidle innsikter fra den evolusjonspsykologiske og adferdsgenetiske forskningen, og å vise at den i en del sammenhenger kan være relevant for å kaste lys over problemstillinger vi normalt tenker på som samfunnsvitenskapelige.

I skrivende stund er seks programmer sendt. Min optimisme ser ut til å ha vært basert på en naiv forestilling om at serien hadde som mål å si noe om hvordan naturvitenskapen kan utdype og nyansere samfunnsvitenskapelige antakelser. Men det har i svært liten grad skjedd. Svært få av samfunnsviterne som har deltatt har fått sjansen til å si stort om sin egen forskning. Målet har snarere vært å få dem til å si noe ignorant om biologi eller genetikk. Slik faglig arroganse finnes selvsagt overalt. De som tror den er forbeholdt samfunnsviterne bør ta en titt på facebookgruppen «Hjernevask m/Harald Eia», hvor naturviternes fordommer mot samfunnsvitenskap får bolte seg i ren og uklippt form.

Et eksempel på hvor lite egentlig sosiologi som ble formidlet: Blant de viktigste sosiologiske hypotesene om likestillingsparadokset (første

program) er det som gjerne kaller offentlig sektors tiltrekning: Den norske velferdsstatens og det norske arbeidsmarkedets utforming gjør offentlig sektor til en spesielt attraktiv arbeidsplass for kvinner, til tross for relativt lavt lønnsnivå. En programserie som tok sosiologien på alvor burde forventes å formidle denne hypotesen. Men i stedet ble samfunnsviterne konfrontert med studier som analyserte mulige kjønnsforskjeller mellom gutte- og jentebabyer. Sosiologene har derfor med få unntak utelukkende fått rollen som idioter som kan lite om biologi. Men det er jo ingen bombe, de fleste biologer kan ikke stort om sosiologi heller. Det rettferdiggjør derfor knapt behovet for å drive "gravende journalistikk", som NRK overfor PFU

«Som forskningsformidling ville serien faktisk vært langt bedre om psykologene og adferdsgenetikerne fikk råde grunnen alene»

påberoper seg som begrunnelse for at programmets agenda ble holdt skjult overfor de som ble intervjuet. Programmet har også kun gravd i én retning. Charles Murray, en av forfatterne av *The Bell Curve*, fikk

for eksempel ingen kritiske spørsmål og fikk fremstå med voldsom faglig autoritet, selv om vi må tro at programskaperne kjenner til den omfattende kritikken denne boken har fått.

Ligger norsk sosiologi med brukket rygg? At vitenskapsjournalisten Bjørn Vassnes i sin utrettelige jakt på interessante forskningsnyheter aldri finner noe å berette fra samfunnsvitenskapen visste vi fra før, så at han har brukt anledningen til å repetere sin forakt for alt annet enn *hard science*, er vel knapt egnet til å overraske noen. Mer alvorlig blir det kanskje når adferdsbiologen og professoren Eivind Røskaft i *Dagbladet* etterlyser en fullstendig gjennomgang av norsk sosiologi, og at faget nærmest bør settes under administrasjon (han har tydeligvis ikke fått med seg at

norsk sosiologi evalueres i disse dager, men han ville vel hatt biologer og psykologer heller enn sosiologer til å stå for evalueringen?). Forutsigbare forsøk fra Fremskrittspartiet på å slå politisk mynt på programmet har også dukket opp.

En nærliggende ryggmargsrefleks i de fleste sosiologiske miljøer er vel å fastholde fagets relevans, men å avgrense seg mot visse eksesser i overdrevent "konstruksjonistisk" eller "postmoderne" retning. Men selv om det er kjønnsforskerne som har fått hardest medfart, handler «Hjernevask» om noe mer enn bare å hevde at samfunnsvitenskapelig kjønnsforskning er virkelighetsfjern, nyttelos og potensielt til og med skadelig. Willy Pedersen og Gudmund Hernes, som begge er blitt forsøkt arrestert ("avslørt"?), må vel sies å tilhøre *mainstream*-sosiologien i Norge, de er dyktige talkknusere og gir samtidig fremragende sosiologiske fortolkninger av kultur og hverdagsliv. Men i følge Bjørn Vassnes må selv Pedersen nå innrømme at 20 års forskning har vært bortkastet.

I programmet om rase var det særlig Cathrine Sandnes og Knut Olav Åmås som skulle tas. Åmås har rett nok doktorgrad, men hans viktigste posisjon er vel at han i likhet med Sandnes er en sentral meningsbærer i den påstått hegemonske venstreliberale offentligheten. Om vi forsvarer oss ved å vise til at et par av kjønnsfor-

skerne befinner seg et godt stykke unna de dominerende sosiologiske perspektivene, vil det altså stå igjen at mye av kritikken er ment å ramme sosiologien og store deler av norsk offentlighet mer generelt. Som flere har vært inne på bør derfor «Hjernevask» fortolkes en del av den såkalte kulturkampen, og kulturkjemperne fornekter at folkedypet ser på verden med andre briller enn lett venstreorienterte akademikere. Programseriens bruk av tilfeldig forbipasserende på gata for å illustrere hva folk tenker om arv og miljø er ment å illustrere dette. For selv om det knapt er noe land i verden som har like mange sosiologer per innbygger, har faget alltid vært uglesett utenfor den urbane middelklassen. Dette kommer antakelig til å bli mer tydelig i tiden som kommer.

Det er ingen grunn til å avvise at naturvitenskapelige perspektiver kan si en god del fornuftig om menneskets liv, og om forskjeller og historiske utviklingstrekk. Jeg tror for eksempel ganske sikkert at medfødte egenskaper er viktige for å forstå at østafrikanere er verdens beste til å løpe langt, mens vestafrikanere (og deres etterkommere andre steder i verden) er verdens beste på korte distanser. Jeg tror også at indi-

viduelle variasjoner i aggresjonsnivå og tilbøyelighet til å bruke vold eller å oppsøke risikofylte situasjoner et godt stykke på vei er medfødt eller konstituert på et svært tidlig stadium i livsløpet. Men slike innsikter har få konsekvenser for det aller meste av sosiologisk forskning. De er basert på andre typer spørsmål og gir andre typer svar enn sosiologien typisk vil bidra med. Dessverre fikk altså ikke sosiologien noen reell mulighet til å si stort om sine egne perspektiver i denne programserien. Som forskningsformidling ville serien faktisk vært langt bedre om psykologene og adferdsgenetikerne fikk råde grunnen alene, særlig dersom de ble behandlet på en mindre servil måte. Men *infotainment*-formatet forutsetter vel skurker også, ikke bare helter.

Arve.Hjelseth@svt.ntnu.no

DOKTOREN SVARER

Intervju ved Jon Rogstad

Tenatisk går avhandlingen din rett inn i den politiske debatten. Hvordan har du tenkt om balansegangen mellom det faglige og det politiske?

I avhandlingen har jeg blant annet skrevet om risikoen for å havne på sosialhjelp og hva som skjer med den enkelte når han eller hun får penger fra det offentlige. Dette er et relativt betent felt. Sosialhjelpen er på mange måter velferdsstatens sorte får – på utsiden av de etablerte rettighetsbaserte velferdsordningene som utgjør den velferdsstaten vi skryter av. Den kan framstå som uoversiktlig og mindre gjennomskuttig enn for eksempel arbeidsledighetsstrygden. Mottakerne av sosialhjelp får også en annen rolle og blir gjerne tilskrevet andre egenskaper enn mottakere av økonomisk støtte gjennom trygdeordningene. Det stilles spørsmål ved hvorvidt de fortjener den, eller har rett på den. Sosialhjelpen er jo der for de som ennå ikke har opptjent rettigheter i folketrygden ved deltakelse i arbeidslivet. På tross av de relativt lave offentlige utgiftene knyttet til sosialhjelpsutbetalinger trekkes gjerne sosialhjelpen fram i politiske diskusjoner – og da gjerne med moralske under- og overtoner, som når tidligere arbeids- og sosialminister mente at det nå sannelig var på tide at sosialhjelpsmottakerne måtte "komme seg opp om morran". I dette feltet, der de ulike problemdefinisjonene og løsningsene ofte springer ut fra klare politiske ideologier og har tydelige politiske avsendere har det vært viktig å være empirisk og faglig ærlig – også når resultatene gikk på tvers av mine egne forestillinger.

Hva var avgjørende for deg i valg av teoretisk perspektiv?

Jeg må innrømme at jeg i utgangspunktet ikke i særlig grad reflekterte over teoretisk perspektiv. Den teoretiske innfallsvinkelen ga seg på mange måter selv gjennom prosjektets problemstillinger. Det teoretiske perspektivet sprang også ut av datae-

FAKTA

Navn:
Christer Hyggen,
Ph.D. i sosiologi fra Universitetet i Oslo

Disputerte:
7. mai 2010 med avhandlingen "Livsløp i velferdsstaten – sosialhjelp og risiko".

Ansatt:
Ved FAFO

ne jeg benyttet som utgangspunkt for artiklene i avhandlingen. Jeg har hatt tilgang på et unikt datasett, et panel, som ble startet av veilederen min Torild Hammer. Dette datasettet gav meg muligheten til å følge individuelle livsløp i stor detalj fra ungdom til voksen alder. Et av de gjennomgående teoretiske perspektivene i avhandlingen knytter altså til livsløpsteori – teori om hvordan livsløp formes av institusjoner, nettverk og egne erfaringer – og hvordan ulike faktorer kan ha ulik betydning i ulike livsfaser. Det å ha dårlig råd som ung betyr ikke nødvendigvis det samme som å ha dårlig råd som voksen. Etter hvert derimot, da jeg skulle gå i gang med innledningsteksten, måtte jeg finne et

slags samlende teoretisk perspektiv. Jeg har skrevet en artikkelbasert avhandling som består av 5 ulike artikler med ganske spredt tematikk. Artiklene har en åpenbar politisk relevans, mens den sosiologiske relevansen ikke var like åpenbar. Jeg valgte derfor å skrive inn en handlingsteori. For meg virket det naturlig, men jeg må vel avsløre at bedømmelseskomiteen har gitt uttrykk for at denne virker litt påklistret og løsevet fra resten av avhandlingen.

Og funnene dine? Hva synes du om offentligheten bør få vite om?

Som med mye av annen sosiologisk forskning er mange av funnene en bekreftelse på det folk "vet" og understøtter allerede kjent viten. Jeg finner for eksempel at oppvekstvilkår og drop-out fra videregående skole er viktige risikofaktorer for det å motta sosialhjelp. Jeg finner at sosialhjelp "går i arv" og at mottak av sosialhjelp tidlig i arbeidskarrieren har uheldige langtidsvirkninger med hensyn til senere arbeidsmarkedstilknypning. Jeg identifiserer også problematiske aspekter ved sosialhjelpens utforming, blant annet det at behovstesting og skjønsmessig vurdering ser ut til å bryte ned tillit – altså i hvor stor grad brukerne av sosialhjelp stoler på andre. Jeg har gjennom arbeidet forsøkt å nyanseere en del tidligere forskning. Dette har jeg hatt mulighet til fordi datamaterialet jeg har hatt tilgang til er såpass rikt. Denne nyanseringen har blant annet ført til en økt innsikt med hensyn til sammenhengene mellom foreldres inntektsnivå og deres barns risiko for sosialhjelpsmottak.

Motsier du her noen etablerte "sannheter"?

I mye akademisk forskningsarbeid kan det være godt å ha en intellektuell hoggestabbe. Min hoggestabbe har på mange måter vært teorier om velferdsavhengighet og teorier om underklasse. Denne hoggestabben har også bestått delvis av prinsipal-agent-forklaringer på trygde- og sosialhjelpsbruk. I prosessen opplever jeg vel også at store fliser av hoggestabben forsvant, og med dem kanskje en del etablerte "sannheter". Dette gjelder særlig enkle forestillinger om at folk ikke gidder å jobbe dersom de får penger fra det offentlige for ikke å jobbe,

som i eksempelet med sosialhjelp, dagpenger eller uforestonad. Nordmenns arbeidsmotivasjon står sterkt og relativt upåvirket også under og etter mottak av både sosialhjelp og dagpenger ved arbeidsledighet. Her føler jeg at sosiologien viser noe av sitt fortrinn med begreper om latente funksjoner av arbeid – altså at sosiologien har gitt meg muligheten til å faglig være oppmerksom på, og kunne håndtere, det at lønnet arbeid har andre fordeler for den enkelte enn kun pengene og at det å være uten kan ha andre kostnader enn de rent økonomiske.

Du jobber til daglig ved et aktivt institutt. Har det vært vanskelig å få ferdigstilt avhandlingen mellom andre gjøremål?

Jeg klarte ikke å gjøre ferdig avhandlingen innenfor den tiden jeg hadde til rådighet ved NOVA – likevel fikk jeg tilbud om fast jobb på Fafo. På mange måter hadde jeg nok behov for et lite oppbrudd – det var en periode hvor jeg nær druknet i avhandlingen og viklet meg inn i alle dens løse tråder. Det å begynne med andre prosjekter som forsker hadde også en verdi i seg selv. Jeg har fått en mer pragmatisk tilnærming til skrivingen og jeg har brukt kolleger, både nye og gamle, vilt og hemningsløst til kommentarer og faglige innspill. Samtidig er det jo et svært høyt arbeidspress i instituttsektoren. Det har vært tungt å skrive avhandling parallelt med det å skulle balansere seg forbi korte tidsfrister, trange budsjetter og prosjektaktivisjon. I utgangspunktet gjorde jeg ferdig avhandlingen på kvelder, helger og i ferier. Fafo har likevel vært sjenerøse og gitt meg litt tid her og der, tid jeg brukte for å lage lommer av sammenhengende tid. Sammenhengende tid var for meg helt avgjørende for å skaffe det nødvendige fokus på avhandlingskrivingen – særlig når jeg jobbet med innledningsteksten. Denne teksten forutsetter både dypdykk inn i de enkelte bidragene og et overblikk over helheten. Det er ikke en tilstand man kommer inn i en ettermiddag etter vanlig jobb – eller sen kveld som det jo ofte blir når man jobber på aktive institutter.

jon.rogstad@gmail.com

Norsk sosiologforening har nesten 1000 medlemmer – men ingen å miste

Vår overordnede målsetning er at et medlemskap i Norsk Sosiologforening skal styrke din faglige og sosiale tilhørighet som sosiolog. Gjennom postadressen din mottar du fire ganger i året medlemsbladet *Sosiolognytt*, *Acta Sociologica* og *Sosiologisk Tidsskrift*. Innbydelse til årsmøte og det årlige Vinterseminaret får du også i posten.

I våre dager får man vanligvis invitasjoner til lokale arrangement, tilbud om kurs, workshops og nettverksbyggende tiltak som er spesielt tilpasset foreningens medlemmer, samt informasjon om nordiske og internasjonale konferanser, konkurranser og andre faglige arrangement på e-post. Dette har vi i Norsk Sosiologforening også prøvd å leve opp til, så langt remmer og tøy og en ufullstendig e-postliste kan holde. Men nå holder det. Vi har innsett at medlemsregisteret må oppgraderes, spesielt med hensyn til e-post listene våre. Disse skal nå lett kunne deles opp til nasjonale og lokale sendinger, og vi vil få større mulighet til å nå alle med informasjon som kan komme dere til nytte.

Vårt tidligere betalingssystem med gule bankgiroer og notering av medlemsnummer i beskjedfeltet har vært pålitelig, med sikre inntekter takket være medlemmenes betalingsvilje. Men det har også vært administrativt krevende. Når vi likevel måtte skifte ut vår administrative tjenesteleverandør for en tid tilbake, besluttet vi at det var på høy tid å bli elektroniske, både med medlemsregisteret og med betalingsløsningen vår.

Risikoen vi løper med denne omleggingen er at de vi ikke når fram til faller ut av listene, og

går glipp av medlemsfordelene hvis de ikke registrerer seg gjennom nettstedene innen 1. juli. Da går vi over til å bruke de nye elektroniske nettbaserte listene våre, og da vil du vel fortsatt være med?

Slik går du frem

Gå til <http://www.sosiologforeningen.no>, og velg linken *Medlemsservice* i venstre meny. Klikk deretter på *Opprett profil* i venstre meny på medlemservicesiden. Når du har gjort dette vil du få en e-post som bekrefter profilen, og du kan gå tilbake til *Medlemsservice* og betale. Når du har betalt vil du få en kvittering sendt til e-post adressen din, og medlemskapet er re-aktivert, og du vil fortsette å nyte alle medlemsfordeler og tilbud fra

Norsk Sosiologforening – og kanskje flere fordeler enn du har i dag. Husk å oppgi hvilken lokalavdeling du tilhører, slik at riktig informasjon kommer fram til deg.

Du vil også ha fått et ark med i denne forsendelsen av *Sosiolognytt*, som du kan bruke til huskelapp. Neste gang du skal betale, får du en e-post som minner deg om at du skal gjøre dette, og du kan bare logge deg inn her og betale, og kanskje også sjekke om profilen er oppdatert? Her kan du også gå inn og melde adresseendring, når som helst.

Lykke til med registrering og betaling. Vi ser fram til å se deg på våre nye medlemslister!

På vegne av styret og alle lokallagene, Randi Wærdahl

I paradís

Camilla Jordheim er lektor. Foto: Trond

Kjenner dere Stian, Thea og Victoria? Husker dere sjampanjepetter fra i fjor? Ikke det? Vi befinner oss i paradís, nærmere bestemt på *Paradise Hotel* på TV3. *Paradise Hotel* er et virkelighetsdrama som

kort sagt er *Big Brother* flyttet til et luksushotell, og som derfor er som skapt for å vise jenter og gutter fra 19 år og oppover svinse rundt i bikini og badeshorts.

For å begynne med litt kort og totalt ureiabel statistikk, hadde omkring 2/3 av elevene i sosiologiklassen min sett gårsdagens episode av dette virkelighetsdramaet. I tillegg har *Paradise* vært tema for minst én lærerlunsj, noe som bekrefter at minst to rundt bordet hadde sett serien dagen før. Flere tall kan fremskaffes ved forespørsel; fire av sosiologielevne mine gjennomfører nemlig en spørreundersøkelse om *Paradise* denne uka. Og siden *Paradise* nå blir objekt for samfunnsvitenskapen, føler jeg det presserende å gjøre sosiologer flest kjent med undersøkelsesobjektet. I den forbindelse har jeg tatt meg fore å skrive en oppgave med følgende problemstilling: *Er Paradise Hotel paradís?*

Ifølge Wikipedia er paradís "et persisk ord som oftest blir oppfattet og identifisert med Edens hage eller Himmelen. Ordets opprinnelig mening er en «avlukket hage» eller «kongelig jaktområde»." La oss undersøke om dette stemmer overens med *Paradise*. Det paradisiske hotellet på TV3 er så definitivt *avlukket*. Gjestene får kun forlate området når de får spesiell tillatelse. Det kan også bekreftes at hotellet er omringet av en hage med et stort basseng. *Er Paradise* så et kongelig jaktområde? Vel. Hvem som eier hotellet er jeg faktisk ikke sikker på. Om det er en med blått eller rødt blod i årene, er derfor vanskelig å avgjøre uten videre research (noe oppgavens omfang setter en stopp for). At det foregår jakt på stedet, er det derimot enkelte ting som tyder på. Da det for et

par kvelder siden ankom en ny gjest, beskrev han nemlig seg selv på følgende måte: "Jeg er en jeger, helt klart". I tillegg ser vi hver kveld en jakt på popularitet, sengepartner, samt en pengepremie som utdeles i siste episode.

Vi har nå sett at flere ting faktisk peker i retning av at *Paradise* faktisk er paradís. La oss gå videre! I *Den guddommelige komedie* beskriver Dante Alighieri paradís (igjen ifølge Wikipedia) som et blendende lyst sted, der den himmelske forsamlingen former en rose. På mystisk vis, med blant annet med hjelp fra jomfru Maria, Bernard av Clairvaux og Beatrice, får Dante endelig se Gud. I dette synet, forteller Dante, får han med ett grep om "Inkarnasjonens mysterium", men ordene og hukommelsen svikter ham. Synet er for herlig til at den menneskelige forstand og hukommelse kan gripe det.

Mange vil nok være enig med meg i at Dante før eller mens han skrev dette, må ha vært på en skikkelig fyllekule, ikke ulikt en vanlig kveld på *Paradise*. Hvem kan utelukke at for eksempel Stian fra *Paradise* har hatt lignende visjoner, men ikke evnet å formidle dem? I hvert fall virket han rimelig euforisk da den vakre Victoria ristet på baken under jentenes konkurranse om å vinne tittelen "Miss Paradís". Synd, bare, at *Paradise* neppe gir grobunn for kunst à la Dante.

Konklusjonen må bli at *Paradise Hotel* innehar flere kjennetegn som peker mot at *Paradise* faktisk er paradís, selv om en svakhet ved konklusjonen er at Dantes utlegning var lite egnet til operasjonalisering. Videre er det vanskelig å bekrefte hypotesen om at *Paradise* er paradís endelig, ettersom vitnesbyrdene fra paradiset selv oftest peker mot patologien. Ettersom hypotesen imidlertid ikke er *avkrefet*, er det bare én ting å si: Her trengs det ytterligere forskning!

camillajordheim@gmail.com

Camilla Jordheim Larsen har hovedfag i sosiologi og jobber som lektor ved Grefsen videregående skole. Hun har bakgrunn som forskningsassistent ved Institutt for sosiolog og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. Jordheim Larsen, Johan Fredrik Rye (Trondheim), Kjetil Lundberg (Bergen) og Brynhild Granås (Tromsø) veksler på å skrive baksidekommentarer i *Sosiolognytt*.